

MARIA ZABŁOCKA

Uniwersytet Warszawski

GORSZE LATA POLSKIEJ ROMANISTYKI

I. WPROWADZENIE

Są lata tłuste i lata chude. I chyba te drugie nadeszły dla polskiej romanistyki. Dokonując podsumowania ostatnich trzech lat, niestety nie można powiedzieć, tak jak dotychczas, iż ta dziedzina ma się dobrze. Mam nadzieję, że taki stan wynika nie z upadku myśli, ale częściowo ze zmiany ustawy o stopniach naukowych. Większość piszących starała się opublikować swe teksty przed wejściem w życie *Ustawy z dnia 21 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw*, by w ten sposób uzyskać awanse, które w świetle obowiązującego obecnie prawa są częściowo trudniejsze (zwłaszcza przed kolejnymi, łagodniejszymi w porównaniu z pierwotnym tekstem, zmianami). Najlepiej te „chudsze lata” widać porównując ostatnie osiągnięcia – awanse naukowe i publikacje¹ z poprzednimi okresami.

I tak w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wręczył 4 nominacje profesorskie, przeprowadzono 7 kolokwiiw habilitacyjnych, obroniono 45 prac doktorskich. W latach 2011-2013 Prezydent wręczył kolejne 2 nominacje profesorskie, odbyło

¹ Zostaną tu wykazane prace opublikowane w latach 2014-2016, wyjątkowo opublikowane w 2013 r., które nie znalazły się w moim poprzednim opracowaniu *Badania romanistów polskich w latach 2011-2013*, «ZP» 15.2/2015, s. 191-242.

się sześć kolokwiów habilitacyjnych oraz według nowego trybu kolejne dwie osoby otrzymały habilitację, obroniono 11 prac doktorskich.

W ostatnim trzyleciu co prawda 4 osoby uzyskały nominacje profesorskie (Jarosław Rominkiewicz – postanowienie z dnia 27 marca 2014 r., Anna Pikulska-Radomska – postanowienie z dnia 14 sierpnia 2014 r., Piotr Niczyporuk – postanowienie z dnia 17 lutego 2015 r. i Krzysztof Amielińczyk – postanowienie z dnia 17 lutego 2015 r.), ale było to wynikiem przewodów rozpoczętych w poprzednim okresie. Podobnie sześć osób uzyskało *veniam legendi*: 2 na podstawie kolokwiów habilitacyjnych (Ewa Gajda² i Maciej Jońca³), 4 w nowym trybie wprowadzonym przez Ustawę (Agnieszka Kacprzak, Tomasz Palmirski – ich przewody rozpoczęły się już w poprzednich latach, a postępowanie habilitacyjne Agnieszki Kacprzak przeprowadzone w Grazu w 2015 r. nie zostało uznane w świetle polskiej *Ustawy o stopniach i tytułach naukowych*, oraz Aldona Jurewicz – na podstawie monografii *‘Pater familias dominussve iussit’. Umowy zawierane z podległym władzy na podstawie polecenia zwierzchnika* – i Renata Kamińska – na podstawie monografii *W trosce o Miasto. „Cura urbis” w Rzymie okresu republiki i pryncypatu*.

Swe rozprawy doktorskie obronili: ks. Andrzej Zacher (14 stycznia 2014 r.), Kamila Naumowicz (21 marca 2014 r.), Łukasz Korporowicz (6 marca 2015 r.), Jan Andrzejewski (16 czerwca 2015 r.), Urszula Topczewska (30 października 2015 r.), Aneta Skalec (18 listopada 2015 r.), Izabela Leraczyk (12 kwietnia 2016 r.), Grzegorz Blicharz (27 czerwca 2016 r.), Marzena Wojtczak (30 września 2016 r.), Mateusz Szymura (17 października 2016 r.).

Wielka nadzieja w „młodzieży romanistycznej” kończącej lub rozpoczynającej pisanie doktoratów z samego prawa rzymskiego czy to z prawa rzymskiego i tradycji europejskiej. Rozprawy doktorskie przygotowują: Ludomir Bogacz, Magdalena Chmielecka, Wojciech Kosior, Joanna Kulawiak-Cyrankowska, Tymoteusz Mikołajczak, Grzegorz Nancka, Matusz Nocuń, Anna Pieniążek-Brzostowska, Piotr Sawicki, Irmina Stodulska, Kamil Stolarski, Ewa Vesper, Bartłomiej Woźniak i Bartosz Zalewski.

² Recenzentami byli prof. Janusz Sondel, prof. Antoni Dębiński, prof. Jan Zabłocki i dr hab. Wiesław Mossakowski, kolokwium odbyło się 18 lutego 2014 r.

³ Recenzentami byli prof. Marek Kuryłowicz, prof. Antoni Dębiński, prof. Maria Zabłocka, dr hab. Anna Tarwacka, kolokwium odbyło się 18 marca 2014 r.

2. ŹRÓDŁA I OPRACOWANIE ŹRÓDEŁ

Charakterystyczną cechą ostatnich lat (co zostało zapoczątkowane już w poprzednich okresach) są prace dotyczące tłumaczeń źródeł, najczęściej opatrzone komentarzem.

Przede wszystkim należy wymienić pracę o niespotykanej dotąd w polskiej romanistyce skali. Krakowski zespół prawników i filologów klasycznych pod redakcją Tomasza Palmirskiego (przy współudziale przedstawicieli innych ośrodków) podjął się wyjątkowej pracy, z której efektów będą korzystać następne pokolenia, czyli tłumaczenia całych *Digestów*. Pierwszych 11 ksiąg opublikowano już w 2013 r. (T. I: ks. 1-4, T. II: ks. 5-11). Kolejne tomy były publikowane sukcesywnie: T. III: ks. 12-19 i T. IV: ks. 20-27, Kraków 2014⁴; T. V.1: ks. 28-32 i V.2: ks. 33-36, Kraków 2015; T. VI.1: ks. 37-40 i T. VI.2: ks. 41-42, Kraków 2016. Całość została ukończona już w 2017 r. T. VII.1: ks. 45-47 i T. VII.2: ks. 48-50.

T. Palmirski wraz z zespołem ma zamiar tłumaczyć teraz *Kodeks Justyniański*.

Wcześniejszym kodeksem, czyli teodozjańskim, zajął się ośrodek lubelski (KUL), który przetłumaczył ostatnią księgę tego kodeksu – *Kodeks Teodozjusza. Księga Szesnasta – Codicis Theodosiani. Liber sextus decimus*, tłum. A. Caba, opr. M. Ożóg i M. Wójcik, wstęp M. Stachura, Kraków 2014, ss. 277 nlb. 5 – *Synody i kolekcje praw VII*.

Czytelnikom nieznaną łaciny treść podręcznika wzorowanego na pracy Gaiusa udostępnił A. Dębiński i K. Burczak – *Ulpiani liber singularis regularum*. Przekład i objaśnienia A. Dębiński, K. Burczak, Lublin 2016 ss. 198.

W «Zeszytach Prawniczych» ukazują się opracowania źródłowe dotyczące tematów poważnych, jak A. Świętonia i K. Tadańczyka, '*Edictum Domitiani de privilegiis veteranorum*'. *Edykt cesarza Domicjana o przywilejach weteranów*, «ZP» 14.4/2014, s. 5-21, Sum., czy M. Jońcy i A. Łuki, *Problem podwójnego obywatelstwa egipskiego terapeuty Harpokrasa (Plin. ep. 10,5; 6;7;10)*. *Tekst – tłumaczenie – komentarz*, «ZP» 16.2/2016, s. 211-219, a także zabawniejszych, jak testament knurka opracowany przez A. Dzikowskiego, A. R. Jurewicz i G. Molisak, *Testamentum porcelli*, «ZP» 16.4/2016, s. 11-35, Sum.

⁴ Por. rec. A. TARWACKIEJ, '*Digesta*' po polsku, «Meander» 70/2015, s. 237-241.

Oczywiście kontynuowana jest stała rubryka *Monumenta aere perenniora*, w której A. Tarwacka przedstawia, tłumaczy i komentuje kolejne tytuły *Noctes Atticae*: «ZP» 14.1/2014, s. 217-223; «ZP» 14.2/2014, s. 235-240; «ZP» 14.3/2014, s. 253-259; «ZP» 15.1/2015, s. 231-235; «ZP» 15.2/2015, s. 243-247; «ZP» 15.3/2015, s. 247-252; «ZP» 16.1/2016, s. 237-243; «ZP» 16.3/2016, s. 241-245; «ZP» 16.4/2016, s. 215-219.

Ponadto D. Stolarek opublikowała, przed tłumaczeniem całości *Digestów*, jeden z tytułów, *Ustawa julijska o karaniu za cudzołóstwa - 5 tytuł 48 księgi Digestów. Tekst - tłumaczenie - komentarz*, «ZP» 14.4/2014, s. 211-227.

Również w innych czasopismach umieszczane są tłumaczenia wraz z komentarzem, a to P. Niczyporuka i K. T. Tadjczyka, *Reskrypt cesarza Hadriana o szkole epikurejskiej w Atenach*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 13.1/2014, s. 223-233.

Publikowano też źródła z innych okresów: S. Wójcik dokonał tłumaczenia i omówienia źródła sumeryjskiego z XX lub XIX w. p.n.e., *Proces o morderstwo z Nippur*, [w:] *Przestępstwo, kara więzienia na przestrzeni dziejów*, Bydgoszcz 2016, s. 191-197, streszcz., Sum.; testament odczytany na papirusie ukazała M. Nowak wraz z T. Derdą, *Will of [...] is daughter of Pachois from Oxyrhynchos. P.Oxy. II 378 descr.*, [w:] *'Mater familias'. Scritti romanistici per Maria Zabłocka*, Varsavia 2016, s. 135-143; zaś publikacji źródeł średniowiecznych dokonali A. Kaczmarczyk, *'De falcone' Bartolusa de Saxoferrato*, «Acta UW» 3602 «Prawo» 316.2/2014, s. 49-64, Sum. Zsfg, a także M. Satora, *O arbitrażu - fragment traktatu 'De recuperatione terrae sanctae' Pierre'a Dubois. Tekst - tłumaczenie - komentarz*, «ZP» 15.4/2015, s. 231-237.

Wyczerpujące poprzednie tłumaczenia znajduje się w tekście W. Mossakowskiego, *An Attempt at an Evaluation of Editorial Work in Translated Sources of Roman Law in Contemporary Poland*, «Comparative Law Review» 17/2014, s. 135-142.

Wśród publikacji tekstów źródłowych związanych z prawem rzymskim należy też podkreślić bardzo wnikliwe opracowanie pióra J. Sondla, *Przywileje fundacyjne Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz przywilej nadania szlachectwa jego profesorom (z historyczno-prawnym komentarzem)*⁵, Kraków 2015, ss. 354.

⁵ Por. rec. I. JAKUBOWSKIEGO, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 99/2016, s. 169-172. Por. też inne monumentalne dzieło J. SONDLA, *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu*

Prace dotyczące opracowania źródeł to przede wszystkim komentarze do tłumaczenia *Digestów*. Swe uwagi na ten temat przedstawili J. Sondel, *Uwagi o tłumaczeniu Digestów justyniańskich Tomasza Palmirskiego*, «ZP» 15.1/2015, s. 237-242; M. Kuryłowicz, *Dziecko niedojrzałe. Przyczynek do polskiego przekładu Digestów justyniańskich*, [w:] *Noctes Iurisprudentiae. Scritti in onore di Jan Zabłocki*, Białystok 2015, s. 135-142, Sum.; W. Wołodkiewicz, *Sprawa pana Hulot. Na marginesie tłumaczeń tekstów prawa rzymskiego*, «Palestra» 59.5-6/2014, s. 237-244.

Niedoceniane dotąd źródła epigraficzne stały się przedmiotem wnikliwych badań M. Kuryłowicz *Threpte und Eutyches – römische Sklaven in Krakau (CIL VI 27389a)*, «Krytyka Prawa» 8.2/2016, s. 47-63; *Ancarenus Nothus' und 'Gaius' von Hierapolis. 'Miscellanea epigraphica': CIL VI 7193a und IGR IV 743*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 425-443 oraz *'Eminentissimo viro iuris consulto'...* *Rzymscy juryści w tekstach epigraficznych*, «Studia Iuridica Lublinensia» 25.3/2016, s. 497-509, Sum.

Źródłom nieprawniczym poświęcona została monografia pióra A. Tarwackiej, *Obrócić prawo w żart. Instytucje prawne w zbiorze dowcipów 'Philogelos'*, Warszawa 2016, ss. 260, poruszająca różne zagadnienia zarówno z prawa prywatnego, jak i publicznego.

W. Dajczak studiował manuskrypt *Instytucji Gaiusa – La divisione gaiana in 'res corporales' e 'incorporales' nel manoscritto del 'Digestum vetus' dagli archivi della Biblioteca di Kórnik (BK 824)*, «Seminarios complutenses de derecho romano» 28/2015, s. 327-337; K. Sorka dokonał częściowego porównania dwóch starożytnych podręczników: *Co Rzymianie wiedzieli o prawie rzymskim? Porównanie fragmentów 'Instytucji' Gajusa i przypisywanych mu 'Epitomów' na temat zobowiązań*, [w:] *Aspekty społeczno-prawne rozwoju antycznego Rzymu*, II, Toruń 2015, s.111-120; L. Bogacz przedstawił *Wybrane aspekty prawne w 'Historia Augusta'*, «ZP» 16.4/2016, s. 37-57, Sum., zaś A. Świętoń zwrócił uwagę na język konstytucji cesarskich, *Verbal aggression in the legal language of the Late Roman Empire – the case of the constitutions preserved in the book 16 of 'Codex Theodosianus'*, «SP» 25/2014, s. 51-64, streszcz.

Z prac poświęconych historii źródeł należy odnotować artykuły dotyczące stanowienia prawa pióra J. Zabłockiego, *Stanowienie prawa na zgromadzeniach ludowych w Rzymie republikańskim*, «Opolskie Studia Administracyjno-Prawne» 14.2/2016, s. 23-30, Sum.; E. Loski, *Rola konsula i pretora w procesie legislacyjnym okresu republiki*, tamże, s. 31-44, Sum.; A. Tarwackiej, *Cenzorzy a zgromadzenia ludowe w Rzymie okresu republiki*, tamże, s. 45-56, Sum.

Justyniana i jego dzieła dotyczyła konferencja zorganizowana przez ośrodek białostocki *Justynian i prawo rzymskie. Refleksje w 1450. rocznicę śmierci cesarza*, Białystok 2015, ss. 210 z referatami B. Sitka, *Założenia metodologiczne pracy kompilatorów justyniańskich* (s. 15-32, Sum.); S. P. Kursy, *Innowacje Justyniana w zakresie 'testamentum tripertitum'* (s. 45-55, Sum.); B. J. Kowalczyk, „*Non exemplis sed legibus iudicandum est*” (C. 7,45,13), or how Justinian „killed the precedent” (s. 57-67, Sum.); P. Sadowskiego, *Głusi i niemi w ustawodawstwie Justyniana*, (s. 69-82, Sum.); B. Szolc-Nartowskiego, *Model uczciwego człowieka ('vir bonus') jako kryterium oceny wykonania dzieła w prawie rzymskim*, (s. 83-95, Sum.); A. Chmiela, *Zasada 'crimen extinguitur mortalitate' a samobójstwo oskarżonego w prawie rzymskim* (s. 97-112, Sum.); P. Kubiaka, *Kilka uwag na temat czynnego żalu sprawcy przestępstwa w świetle cesarskiej polityki karnej* (s. 113-136, Sum.); A. Szymańskiej, *Fragmenty literatury starożytnej w 'Quaestiones sabbatinae' Roffredusa Beneventanusa* (s. 137--154, Sum.); I. Jakubowskiego, *Cesarz Justynian – człowiek i prawodawca w opinii Tadeusza Czackiego* (s. 154-169, Sum.); K. Szczygielskiego, *Prawodawstwo Justyniana w dziełach Adama Mickiewicza* (s. 169-185, Sum.) i *Justynian prawodawca w dekoracjach architektonicznych wybranych budynków w Stanach Zjednoczonych Ameryki* (s. 187-207).

3. PRACE OGÓLNE

Z prac o charakterze ogólnym należy odnotować *'Scripta minora selecta'. Ausgewählte Schriften zum römischen Recht*⁶, Lublin 2014, ss. 290 Marka Kuryłowicza oraz 5 pozycji okolicznościowych: *Prawo karne i polityka w państwie rzymskim*, Lublin 2015, ss. 229, publikacja

⁶ Por. rec. A. PIKULSKIEJ-RADOMSKIEJ, «CPH» 67.2/2015, s. 321-323.

z konferencji⁷ powiązanej z jubileuszem prof. dr Marka Kuryłowicza wraz z *Laudacjami na cześć Profesora Marka Kuryłowicza z okazji 70. rocznicy urodzin*, wygłoszonymi przez A. Dębińskiego i K. Amielińczyka (s. 9-13 i 15-18); *Noctes Iurisprudentiae. Scritti in onore di Jan Zabłocki*, pod red. P. Niczyporuka i A. Tarwackiej⁸, Białystok 2015, ss. 319 ze wstępem A. Tarwackiej, P. Niczyporuka, *Aulo Gellio e Jan Zabłocki – un duetto oltre i secoli*⁹, s. 7-10 oraz «ZP» 14.3/2914: *Zeszyt ofiarowany Profesorowi Janowi Zabłockiemu w 70-tą rocznicę urodzin przez uczniów* ze wstępem A. Tarwackiej *Professor Jan Zabłocki i 'Noctes Varsoviae'*¹⁰ a także *Mater familias. Scritti romanistici per Maria Zabłocka*, ed. Z. Benincasa, J. Urbanik, con la collaborazione di P. Niczyporuk, M. Nowak, Varsavia 2016, ss. 1205 ze wstępem Z. Benincasa, J. Urbanika, *Prefazione*¹¹, s. XIII-XXI.

W grupie prac ogólnych należy też umieścić opracowanie będące czymś więcej niż słownikiem, a mianowicie *Leksykon tradycji rzymskiego prawa prywatnego. Podstawowe pojęcia*¹², Warszawa 2016, ss. 430 opracowany przez A. Dębińskiego i M. Jońcę.

Czysto słownikowy charakter z krótkimi hasłami poprzedzonymi czterdziestostronicowym wprowadzeniem ma pierwsza część ogólnego opracowania *Wielka Encyklopedia Prawa*, pod Honorowym Patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego,

⁷ Por. A. CHMIEL, *Prawo karne i polityka w państwie rzymskim. Lubelska konferencja nt. rzymskiego prawa karnego oraz jubileusz 70-lecia Profesora Marka Kuryłowicza*, «Studia Iuridica Lublinensia» 23/2014, s. 171-175 oraz *Symposium naukowe „Prawo karne i polityka w państwie rzymskim” oraz jubileusz Profesora Marka Kuryłowicza*, «CPH» 66.2/2014, s. 423-425; R. KAMIŃSKA, *VIII Lubelskie sympozjum naukowe rzymskiego prawa karnego, „Prawo karne i polityka w państwie rzymskim”*, Lublin, 16-17 maja 2014, «ZP» 15.2/2015, s. 249-251; W. KOSIOR, «CPH» 68.1/2016, s. 299-303.

⁸ Por. rec. D. SKRZYWANEK-JAWORSKIEJ, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 101/2016, s. 173-176; W. KOSIOR, «CPH» 68.1, 2016, s. 299-303.

⁹ Por. też *Bibliografia prac naukowych i dydaktycznych Profesora Jana Zabłockiego*, s. 15-20.

¹⁰ Por. też *Bibliografia prac naukowych Profesora Jana Zabłockiego*, s. 13-22.

¹¹ Por. też *Elenco delle opere di Maria Zabłocka*, s. XXIII-XXXIII.

¹² Por. rec. M. SOBCZYKA, «Kwartalnik Prawa Prywatnego» 25.3/2016, s. 709-712.

t. I: *Prawa Świata Antycznego*, red. naukowi tomu pierwszego: B. Sitek i W. Wołodkiewicz, Warszawa 2014, ss. 452.

4. PROCES CYWILNY

Stosunkowo dużym zainteresowaniem cieszył się ostatnio proces cywilny. W pierwszym dziesięcioleciu wznowiono tylko „dziełko” Gintowta i opublikowano kilkadziesiąt artykułów, w latach 2011-2013 została opublikowana 1 monografia¹³ i tylko 5 artykułów, zaś w ostatnim okresie angielska wersja monografii habilitacyjnej J. Wiewiorowskiego, *The Judiciary of Diocesan Vicars in the Later Roman Empire*¹⁴, Poznań 2015, ss. 391, Sum. i szereg artykułów dotyczących zarówno prawa archaicznego: B. Sitek, *Dowód ze świadków w świetle Ustawy XII Tablic*, [w:] *Noctes Iurisprudentiae*..., s. 219-227, Sum.; J. Zabłocki, *Ni cum eo pacit, talio esto*, [w:] *Alternative Dispute Resolution: From Roman Law to Contemporary Regulations*, Warsaw 2016, s. 149-161; jak i prawa polklasycznego: J. Wiewiorowski, *Doręczenia pism procesowych (uwagi na marginesie C.Th. 2,4,1 [a. 318] = c. 5,4,20)*, «ZP» 14.2/2014, s. 149-170, Sum.

Zajmowano się także mało dotychczas poruszonym w Polsce problemem sądownictwa polubownego: M. Wojtczak, *Polubowne metody rozwiązywania sporów w późnej starożytności: sprawa P. Mich. XIII 659*, «Studia Źródłoznawcze. U schyłku starożytności» 13/2014, s. 151-176, Sum.; R. Świrgoń-Skok i A. Kościółek, *Arbitration as an Alternative Dispute Resolution Method – From Antiquity until the Present Day*, [w:] *Alternative Dispute Resolution: From Roman Law to Contemporary Regulations*, Poznań 2016, s. 131-146; B. Sitek, *Qualifications for Becoming an Arbitrator of the Arbitration Courts in Roman Law and in Selected Contemporary Legal Systems*, [w:] *Alternative Dispute Resolution*..., s. 11-21; J. Misztal-Konecka, *Admissibility of Voluntary Agreement into Polish Civil Procedure in the light of Roman Law Practice*, [w:] *Alternative Dispute Resolution*..., s.105-117, oraz *The non-litigious proceedings in Polish Law and Roman 'iurisdictio voluntaria'*, [w:] *'Mater familias'*..., s. 569-577.

¹³ Por. J. WIEWIOROWSKI, *Sądownictwo późnorzymskich wikariuszy diecezji*, Lublin 2012 oraz rec. S. STANKIEWICZA, «Studia Iuridica Lublinensia» 24.1/2015, s. 141-143 i M. SOBCZYKA, «Kwartalnik Prawa Prywatnego» 25/2016, s. 709-712.

¹⁴ Por. rec. E. A. FRANKS, «Byzantinische Zeitschrift» 109.2/2016, s. 998-994.

O immunitacie urzędników pisał P. Kołodko, *Uwagi na temat odpowiedzialności 'magistratus populi Romani' w świetle prawa prywatnego oraz prawa publicznego*, «ZP» 14.3/2014, s. 117-147, Sum., zaś o prawnych możliwościach działania kobiet w procesie – D. Nowicka, *Kilka uwag o sytuacji prawnej kobiety w starożytnym Rzymie*, [w:] *Kobieta w prawie i polityce*, Wrocław 2015, s. 429-448.

Najwięcej jednak artykułów dotyczy kwestii zasad procesowych wykształconych w prawie rzymskim i obowiązujących po dziś: S. Stankiewicz, *Rzymski rodowód zasady 'actor sequitur forum rei'*, «Studia Iuridica Lublinensia» 20/2013, s. 199-211, Zsfg; W. Wołodkiewicz, *Łacińskie reguły prawne dotyczące ciężaru dowodu w procesie*, «Palestra» 59.9/2014, s. 254-257; J. Misztal-Konecka, *Zakaz 'reformationis in peius' w polskiej procedurze cywilnej wobec tradycji prawa rzymskiego*, «ZP» 14.1/2014, s. 95-111, Sum.; K. Amielińczyk, *Zasada skargowości i zakaz orzekania ponad żądanie strony w procesie rzymskim*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 33/2015, s. 33-46, Sum.; M. Zabłocka, *U źródeł zasady 'audiatur et altera pars'*, «ZP» 16.4/2016, s. 5-10, Sum.

Pisano też o osobach będących pomocnikami stron w procesie i o ich etyce: P. Kubiak, *Kilka uwag na temat znajomości prawa u mówców sądowych republikańskiego Rzymu*, «Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa» 8.1/2015, s. 1-24, Sum.; B. Zalewski, *Logografowie, oratorzy, juryści – formy świadczenia pomocy prawnej w starożytnych Atenach i Rzymie*, [w:] *Prace naukowe aplikantów radcowskich. Zbiór drugi*, Warszawa 2015, s. 11-24; P. Święcicka i Ł. Marzec, *From Roman oratores to modern advocates. Some remarks on the formative of lawyer's ethics in Antiquity*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 935-963.

Proces Roscjusza przedstawiła E. Loska, *Death Wears A Mask. Roman Law in Popular Culture – The Example of Steven Saylor's Short Story*, [w:] *Antyk w zwierciadle literatury i kultury popularnej*, Poznań 2015, s. 81-87.

5. PRAWO OSOBOWE I CZYNNOŚCI PRAWNE

Z prawa osobowego i czynności prawnych w pierwszym dziesięcioleciu opublikowano 6 monografii i liczne artykuły, w poprzednim trzyleciu 2 monografie i kilkanaście artykułów.

Ostatnio zainteresowanie tymi tematami zmalało, nie powstała żadna monografia.

Do badań nad stanem prawnym *nasciturusa* powrócił P. Niczyporuk: *Правовая защита беременной женщины в Древнем Риме*, «Ius Antiquum» 1(29)/2014, s. 188-203, rias.; *La capacità giuridica e la tutela del nascituro nella Roma antica*, [w:] *'Mater familias'*..., s. 597-617; E. Ejankowska – do badań nad osobami *alieni iuris*: *Odrębności sytuacji majątkowej 'filiae familias' w świetle 'ius civile' okresu późnej republiki i pryncypatu*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 88/2013, s. 35-48, Sum., zaś M. Nowak rozpoczęła badania poświęcone dzieciom nieślubnym: *Ways of Describing Illegitimate Children vs. Their Legal Situation*, «Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik» 193/2015, s. 207-219, fig. 2.

Różnym okresom życia człowieka poświęcił swe artykuły W. Kosior, *Kategorie wieku w prawie rzymskim okresu królewskiego*, «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego» 89, «Prawo» 15/2015, s. 9-26, Sum.; *Age and notions related to it in greek non-legal sources – the contribution to the research of roman law*, I, «Roczniki Administracji i Prawa» 16.1/2016, s. 85-96; *The stages of human life distinguished in non-legal Roman sources*, «Krytyka Prawa» 8. 2/2016, s. 27-46.

O niewolnikach pisała A. Tarwacka, *Appunti su requisiti, percorso ed effetti della 'manumissio censu'*, «Diritto@Storia» 13/2015, *Manomissioni di schiavi nelle comedie di Plauto*, [w:] *'Mater familias'*..., s. 1025-1038, zaś o ich pozycji prawnej i odpowiedzialności za działania – B. Sitek, *'Peculium' – the begining of the concept of limited liability in civil law*, «Law and Forensic Science» 10.2/2015, s. 218-230 i *Between the objectivity and the subjectivity of slave in private law of ancient Rome. A brief discussion on the future of Roman law*, *Diritto@Storia* 13/2015.

Do problemów związanych z korporacjami powrócił A. Świętoń, *Próby regulacji mobilności społecznej w późnym cesarstwie rzymskim na przykładzie 'corporati obnoxii' i ich 'dominium'*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 96/2016, s. 165-177, Sum.

Początki wprowadzania przez pretora *actio quod metus* przedstawiła A. Tarwacka, *'Nihil consensui tam contrarium est quam vis atque metus'*. *The Origins of Provisions against Duress in Roman Law*, [w:] *Principios*

generales del derecho. Antecedentes históricos y horizonte actual, Madrid 2014, s. 707-715.

Pomocą osobową i sytuacyjną osobom słabszym w różnych aspektach zajmował się T. Giaro, *Najstarszy system prywatnoprawnej ochrony słabszego*, [w:] *Ochrona strony słabszej stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu*, Warszawa 2016, s. 55-72.

Technice legislacyjnej poświęcono następujące artykuły: A. Tarwacka, *Nie ma ustaw doskonałych. Kilka uwag terminologicznych*, «ZP» 14.1/2014, s. 209-215; J. Wiewiorowski, *Zakaz retroakcji – historyczny klucz do intertemporalności*, [w:] *Problematyka intertemporalna w prawie. Zagadnienia podstawowe. Rozstrzygnięcia intertemporalne. Geneza i funkcje*, Warszawa 2015, s. 19-41; T. Giaro, *L'expérience de l'absurde chez les juristes romains*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 243-267; M. Zabłocka, *Rzymskie źródła techniki legislacyjnej*, «Palestra» 61.1-2/2016, s. 15-20, Sum.

Tak jak i poprzednio, pisano wiele o paremiach rzymskich i ich nieustającej aktualności: T. Palmirski, *A few remarks concerning original context of some Rules of Early Law included in D. 50,17*, [w:] *'Constans et perpetua voluntas'. Pocta Petrovi Blahovi k 75. narodeninám*, Trnava 2014, s. 461-483; J. Rominkiewicz, *'Leges bonae ex malis moribus procreantur'*. „Dobre ustawy rodzą się ze złych obyczajów”. *Od przysłówia do prawniczej paremii*, [w:] *Zasady prawne w dziejach prawa publicznego i prywatnego*, Wrocław 2015, s. 15-29; I. Žeber, *Jeszcze o 'Audiatur et altera pars'*, [w:] *Zasady prawne w dziejach prawa...*, s. 31-42; W. Wołodkiewicz, *'Apices iuris non sunt iura'*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 1177-1185.

Z. Krzykalska przedstawiła *Charakter rzymskiej paremii 'ignorantia iuris nocet' oraz wyjątków od niej w świetle pism jurystów okresu klasycznego*, [w:] *Aspekty... II*, s. 97-109.

6. PRAWO RODZINNE

Prawo rodzinne też cieszy się coraz mniejszym zainteresowaniem. W pierwszym z omawianych tu okresów powstała 1 monografia i 2 prace zbiorowe oraz kilkadziesiąt artykułów, w kolejnym okresie 1 monografia i kilkanaście artykułów.

W ostatnim trzyleciu nie powstała żadna monografia, za to wzrosła liczba artykułów poświęconych tej dziedzinie.

Rozważania na temat miejsca prawa rodzinnego w systematyce prawa cywilnego przedstawiła R. Świrgoń-Skok, *Family law in the private law systematics from the Roman law until the present day*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 979-992, zaś W. Wołodkiewicz rozpatrywał znaczenie pojęcia *consanguinitas*, *'Iura consanguinitatis'*, [w:] *'Ubi tu Gaius'. Modelli familiari, pratiche sociali e diritti delle persone nell'età del principato*, Milano 2014, s. 409-425.

Jak i dotychczas przede wszystkim zajmowano się problematyką małżeństwa. Pisano zarówno o kwestiach ogólnych: J. Urbanik, *Marriage and Divorce in the Late Antique. Legal Practice and Legislation*, [w:] *Derecho, Cultura y Sociedad en la Antigüedad Tardía*, Bilbao 2014, s. 259-274; *Hasband and Wife*, [w:] *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*, Oxford 2016, s. 473-486; *Dissolubility and indissolubility of marriage in the Greek and Roman tradition*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 1039-1068; M. Dyjakowska, *'Orbitas omni fugienda nisu' – Rozważania Publiusza Papiniusza Stacjusza o rodzinie rzymskiej*, «*Studia Prawnicze KUL*» 1 (57)/2014, s. 7-21, Sum., rez.; P. Niczyporuk, *Zawarcie małżeństwa 'liberorum procreandorum causa' w prawie rzymskim*, «*ZP*» 14.3/2014, s. 193-220, Sum., jak i podejmowano bardziej szczegółowe tematy: J. Wiewiorowski, *Małżeństwo przez porwanie w antyku. Ustawa Konstantyna I (CTh. 9.14.1) w świetle psychologii ewolucyjnej*, [w:] *Bitwa przy moście Mulwijskim. Konsekwencje*, Poznań 2014, s. 295-319; A. Tarwacka, *'Vir cum divortium fecit mulieri iudex pro censore est'. Were the Woman's Morals Examined and Assessed during or out of a Lawsuit?*, [w:] *Alternative Dispute Resolution...*, s. 181-188 i 尼禄的妻子们 [*The Wives of Nero*], «*Roman Law and Modern Civil Law*» 9/2016, s. 57-68; A. Kacprzak, *Obbligo del lutto e il controllo sociale sulla sessualità di vedove*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 323-350; A. Stępkowska, *Il ruolo del consenso muliebre nell'amministrazione dei fondi dotati in diritto romano*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 889-908; J. Zabłocki, *Il concetto di 'mater familias' in caso di arrogazione*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 1199-1205, oraz w pracy studenckiej M. Piekarskiej, *Rozważania na temat sentencji 'Mulier autem familiae suae et caput et finis est' (D. 50.16.195.5)*, [w:] *Aspekty...*, III, s. 102-115.

Władzą ojcowską zajmowano się dużo rzadziej. I. Żeber przedstawił *'Expositio infantis' (porzucenie dziecka) w antycznym Rzymie*, [w:] *Dziecko i jego pozycja prawna w dziejach*, Wrocław 2014, s. 29-67, zaś J. Wiewiorowski – granice władzy ojcowskiej: *Granice ojcowskiego 'ius vitae et necis' wobec dziecka w prawie rzymskim okresu późnego antyku*, [w:] *Zabójstwo dziecka w literaturze i kulturze europejskiej*, Poznań 2014, s. 45-70; C. Th. 9,14,1 = C. 9,16,7 (a. 374) – pierwszy dziejowy zakaz dzieciobójstwa?, [w:] *Prawo karne i polityka w państwie rzymskim*, Lublin 2015, s. 203-222; a ostatnio *Dopuszczalność zabójstwa kalekiego noworodka w pogańskim Rzymie*, [w:] *Zabójstwo dziecka w literaturze i kulturze europejskiej*, II, Poznań 2015, s. 23-40 i *Deformed child in the Twelve Tables*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 1157-1176; A. Stalmach pisał *O elastyczności prawa prywatnego na przykładzie rzymskiej adopcji*, «*Studia Iuridica*» 61/2015, s. 343-361, zaś w pracy studenckiej P. Aptowicz przedstawiono *Problem uznania dziecka w świetle 'senatus consultum Plancianum de liberis agnoscendis'*, [w:] *Aspekty...*, III, s. 117-127.

Alimentacją zajmowała się R. Świrgoń-Skok, *Kilka uwag na temat alimentacji w prawie rzymskim*, [w:] *Prawo alimentacyjne. Zagadnienia systemowe i proceduralne*, I, Toruń 2015, s. 29-43, Sum.; o czci, jaką cieszyły się osoby w podeszłym wieku, a zarazem, w zasadzie, o poprawie ich sytuacji pisał P. Sadowski, *Starość w prawie rzymskim*, «SP» 21/2013, s. 59-77, Sum.

7. PRAWO RZECZOWE

Z prawa rzeczowego w pierwszym dziesięcioleciu opublikowano 2 monografie, w latach 2011-2013 – tylko jedną częściowo dotyczącą tej dziedziny, a ostatnio tylko kilkanaście artykułów głównie autorstwa Z. Benincasy, która pisała zwłaszcza o sposobach nabycia własności: *'Occupatio' jako sposób nabycia własności dziko żyjących zwierząt w prawie rzymskim*, «*Studia Iuridica*» 59/2014, s. 9-39, Sum.; *Nabycie przez użytkownika własności dzikich zwierząt upolowanych na gruncie oddanym w 'ususfructus'*. *'Nec aprum aut cervum quem ceperit proprium domini capit, sed fructus aut iure aut gentium suos facit'*, [w:] *'Noctes Iurisprudentiae'...*, s. 35-49, Sum.; *Połowanie na dzikie zwierzęta jako jeden ze sposobów wykonywania służebności użytkownika w prawie rzymskim*,

«Studia i materiały Ośrodka Kultury Leśnej» 15/2015, s. 9-29, Sum.; *'Accessio ab alluvione' i 'reditus venationis et aucupii' jako 'fructus fundi'*. *Kilka uwag na marginesie PS*. 3,6,22, «ZP» 15.2/2015, s. 135-159, Sum.; *Alcune riflessioni sulla libertà di caccia nel diritto romano, vivai e riserve di caccia*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 39-62.

Ochroną służebności *iter* zajęła się R. Kamińska, *Procedural and Extrajudicial Protection of Easement of Passage in Roman Law*, [w:] *Alternative Dispute Resolution...*, s. 169-180.

Zasiedzenia w prawie rzymskim i późniejszym dotyczy monografia B. J. Kowalczyk, *'Usucapio'*. *Rzymskie pochodzenie współczesnej instytucji zasiedzenia*, Gdańsk 2016, ss. 267, Sum.

Superficies w kontekście współczesnego prawa to temat artykułów R. Świrgoń-Skok, *Rzymska 'superficies' a prawo zabudowy w projekcie zmian prawa rzeczowego*, «CPH» 66.2/2014, s. 31-44, Sum., rés. oraz M. Dyjakowskiej, *'Superficies' – rzymskie korzenie prawa zabudowy*, «ZP» 15.1/2015, s. 5-32, Sum.

8. PRAWO ZOBOWIĄZAŃ

W ostatnim trzyleciu, tak jak i w poprzednim, zainteresowanie prawem zobowiązań zmniejszyło się kosztem wzrostu liczby publikacji z prawa karnego i publicznego. W wielu przypadkach poszczególne zagadnienia omawiane są w kontekście prawa współczesnego.

W pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku opublikowano z tego zakresu 2 monografie, w latach 2011-2013 – 3 monografie, w omawianym trzyleciu tylko jedną – A. R. Jurewicz, *'Pater familias dominussve iussit'*. *Umowy zawierane z podległym władzy na podstawie polecenia zwierzchnika*¹⁵, Olsztyn 2015, ss. 379.

Tak jak i poprzednio, bardziej uwagę polskich romanistów skupiały kontrakty niż pozostałe zagadnienia.

O korzeniach współczesnej zasady dotrzymywania umów pisała R. Świrgoń-Skok, *Pretorskie 'pacta conventa servabo' jako rzymskie*

¹⁵ Por. artykuł recenzyjny M. SOB CZYKA, *'Iussum patris dominive'*. *Refleksje na temat rozprawy A. R. Jurewicz*, «CPH» 68.1/2016, s. 201-216.

korzenie zasady 'pacta sunt servanda', [w:] 'Pacta sunt servanda' – nie-realny projekt czy gwarancja ładu społecznego?, Kraków 2015, s. 11-20.

O wierzytelnościach, które stanowiły przedmiot obrotu, pisała K. Wyrwińska, 'Pecunia pecuniam parere non potest'? O pieniądzu kredytowym w Rzymie okresu późnej republiki. Zarys problemu, «Krakowskie Studia...» 7.1/2014, s.29-38. Do przelewu wierzytelności powrócił W. Rozwadowski, *Sul trasferimento del credito in diritto romano*, [w:] 'Mater familias'..., s. 705-724, zaś M. Sobczyk rozwijał problematykę *condictio*: Legitymacja czynna w procesie o zwrot świadczenia spełnionego tytułem posagu z upoważnienie kobiety ('delegatio') na poczet planowanego małżeństwa, które nie doszło do skutku, [w:] 'Pro memoria'. Księga dla uczczenia pamięci Profesor Krystyny Kamińskiej, Toruń 2013, s. 535-551; *Application of the Concept of 'condictio causa data causa non secuta' in Pecuniary Settlements between Cohabitants*, «Comparative Law Review» 18/2014, s. 29-47; *Recovery of performance rendered 'dotis nomine' on account of a future marriage that did not take place*, [w:] 'Mater familias'..., s. 797-817.

Ochroną komodat w najstarszym okresie zajął się T. Palmirski, *Some remarks on legal protection of 'commodans' prior to the introduction of the praetorian 'actio commodati'*, [w:] 'Mater familias'..., s. 639-652; o kupnie-sprzedaży pisali K. Wyrwińska, *Nie tylko 'emptio spei'*. O niektórych przypadkach sprzedaży aleatoryjnej, [w:] 'Constans et perpetua voluntas'..., s. 739-748, Sum., K. Chodań, *Odpowiedzialność sprzedawcy za wady prawne towaru w prawie rzymski*, «Opolskie Studia...» 12.1/2014, s. 27-36, Sum.; J. Rudnicki, *Kwestia ceny – o różnicy pomiędzy sprzedażą a zamianą*, «Studia Iuridica» 61/2015, s. 311-323 oraz A. Tarwacka, *Responsabilità del venditore per difetti della merce. Appunti a margine di 'Philogelos'* 18, [w:] *Scritti per Alessandro Corbino*, VII, Tricase (Italy) 2016, s. 155-164.

Spółką zainteresował się W. Mossakowski, *Czy w starożytnym Rzymie istniały spółki kapitałowe*, [w:] *Aspekty...*, III, s. 9-18.

Ogólne uwagi o prawie handlowym skreślił I. Żeber, *Kilka uwag o historii rzymskiego prawa handlowego*, «Acta UWr.» 3602 «Prawo» 316.2/2014, s. 39-48, Sum., Zsfg.

Rozwojowi handlu sprzyjała pożyczka morska, którą zajmował się G. Blicharz, *Konstrukcja prawna pożyczki morskiej w prawie rzymskim a współczesny 'Project Finance'*, «Krakowskie Studia...» 6.4/2013,

s. 327-340, Abstract; *Rzymska pożyczka morska a swoboda inwestowania w ryzykowne przedsięwzięcia*, «Krakowskie Studia...» 7.1/2014, s. 11-27, Abstract oraz *Pożyczka morska w zachodniej tradycji prawnej*, «Studia Iuridica» 58/2014, s. 9-29, Sum.

A.R. Jurewicz, poza monografią wskazaną powyżej, pogłębiała tematykę dotyczącą odpowiedzialności za kontrakty osób *alieni iuris* w artykułach: *'Voluntas' – 'scientia' – 'ignorantia' a odpowiedzialność dodatkowa zwierzchnika za zobowiązania kontraktowe podległych mu 'alieni iuris' w prawie rzymskim*, «Studia Warmińskie» 53/2016, s. 299-317, Sum., Zsfg; *Kannte Alfenus Varus die 'actio quod iussu' wirklich nicht? 'Glossa ad Alfeni lib. 2 digestorum' D. 15.3.16, [w:] Scritti per Alessandro Corbino...*, IV, s. 31-47; *Bürgerschaft eines Sklaven für seine Herrin? Bemerkungen zur 'fidepromissio servi' in TP. 59 (=TPSulp. 58=TPN 48)*, «RIDA» 63/2016, s. 181-198; *TPSulp. 48 und 'actio quod iussu'. Konnte Prudens adjektivisch belangt werden?*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 307-322.

O działalności innych podmiotów niż osoba fizyczna pisał R. Marek, *Dwa rodzaje podmiotów rzymskiego obrotu – 'societas publicanorum' i 'negotiatio per servos communes'*, «Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ» 1 (14)/2014, s. 54-76.

Problemy deliktowych dotyczą artykuły zwłaszcza D. Nowickiej¹⁶ o szeroko pojętej zniewadze i zniesławieniu: *Rzymskie uregulowania dotyczące 'iniuria' a karnoprawna ochrona czci w prawie polskim*, «ZP» 14.1/2014, s. 133-158, Sum.; *Horacjańskie 'mala carmina' a wolność słowa poety w prawie rzymskim*, «Studia Prawnicze KUL» 1 (57)/2014, s. 135-151, Sum., rez.; *Niewerbalne sposoby naruszenia czci w prawie rzymskim*, «ZP» 16.1/2016, s. 5-26, Sum.; *'Iniuria post mortem testatoris' w prawie rzymskim okresu klasycznego w świetle koncepcji 'iniuria indirecta'*, «Acta UW r.» 3741 «Prawo» 321/2016, s. 11-28, Sum., Zsfg; *Family relations in cases concerning 'iniuria'*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 619-637.

O przeksztalceniu się odpowiedzialności za sprzedajność z systemu deliktowego w odpowiedzialność karną pisał B. Sitek, *Ewolucja odpowiedzialności za sprzedajność ('concessio') w prawie rzymskim*, «SP» 21/2013,

¹⁶ Por. też rec. M. KURYŁOWICZA, «ZP» 14.4/2014, s. 229-236 monografii D. NOWICKIEJ, *Zniesławienie w prawie rzymskim*, Wrocław 2013.

s. 47-57, Sum., który następnie opisał wypadki odpowiedzialności urzędników za *iniuria*, *Est... proprium munus magistratus... servare leges... Odpowiedzialność 'magistratus' z tytułu 'iniuria'*, «Diritto@Storia» 14/2016.

Na temat ochrony czci powstał też krótki artykuł autorstwa R. Dziembowskiego i M. Szwejkowskiej, *Ochrona czci w starożytnym prawie*, «SP» 21/2013, s. 5-12, Sum. oparty jednak tylko na przestarzałej bądź podręcznikowej literaturze.

9. PRAWO SPADKOWE

Wyjątkowo dużym zainteresowaniem cieszyło się ostatnio prawo spadkowe. W pierwszej dekadzie tego stulecia została opublikowana tylko 1 monografia, w kolejnych latach 3 monografie, a w ostatnich latach też 3 monografie, z których 2 są pokłosiem obronionych wcześniej doktoratów. Są to prace M. Nowak, *Wills in the Roman Empire. A Documentary Approach*, Warszawa 2015, ss. 490 i J. Rudnickiego, *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*, Bielsko-Biała 2015, ss. 257.

Należy tu też wspomnieć o kolejnej publikacji pracy doktorskiej, dotyczącej nie tylko prawa rzymskiego, G. Blicharza, *Udział państwa w spadku. Rzymska myśl prawna w perspektywie prawnoporównawczej*, Bielsko-Biała 2016, ss. 680. Praca ta otrzymała wyróżnienie w konkursie «Państwa i Prawa» za najlepsze prace habilitacyjne i doktorskie.

Miejsce prawa spadkowego ukazał M. Kuryłowicz, *Prawo spadkowe w systematyce rzymskiego prawa prywatnego*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego oraz notarialnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Maksymilianowi Pazdanowi*, Warszawa 2014, s. 184-193.

Tradycyjnie pisano głównie o dziedziczeniu testamentowym. Ogólnych kwestii dotyczą artykuły R. Świrgoń-Skok, *Swoboda dysponowania majątkiem na wypadek śmierci w ujęciu historycznoprawnym*, [w:] *Rozprawy cywilistyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Drozdowi*, Warszawa 2013, s. 527-538; *'Heredis institutio caput et fundamentum totius testamenti est' – as a rule of Roman inheritance law*, «Krytyka Prawa» 8.2/2016, s. 157-172, która też ukazała możliwość ograniczenia odpowiedzialności spadkobierców, zarówno

testamentowych, jak i beztestamentowych, za długi spadkowe, *Dobro-dziejstwo inwentarza ('beneficium inventarii') i jego realizacja w prawie rzymskim*, [w:] *Egzekucja z majątku spadkowego. Ograniczona i nieograniczona odpowiedzialność za długi spadkowe*, Warszawa 2016, s. 51-73 oraz F. Longchamps de Brier, *Die Hand aus dem Jenseits? Zur Frage der Grenzen der Vermögensverfügung im Todesfalle nach Römischen Recht*, «Pázmány Law Review» 2/2015, s. 119-129.

O zasadzie rozdziału w prawie rzymskim dziedziczenia testamentowego i beztestamentowego pisał S. Kursa, 'Vigor' reguły 'nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest' w prawie rzymskim, «SP» 27/2015, s. 27-40, Sum., zaś o jej dalszych losach W. Borysiak, *Roman principle 'Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest' and the reasons of its modern rejection*, [w:] 'Mater familias'..., s. 63-83, a o samobójcach w kontekście dziedziczenia – P. Aptowicz, *Niemожność dziedziczenia po oskarżonym, który popełnił samobójstwo, jako wyraz ochrony interesu 'fiscus' w prawie rzymskim klasycznym*, [w:] *Ochrona interesu Skarbu Państwa od antycznego Rzymu do dziś*, Olsztyn 2014, s. 66-73.

Szczegółowymi problemami zajmowali się: R. Świrgoń-Skok, *Zagadnienie obywatelstwa niewolnika ustanowionego spadkobiercą w testamencie rzymskim*, «Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka» 17/2014, s. 201-214; *Testament jako przykład zapewnienia kontynuacji rodziny rzymskiej w świetle 'Noctes Atticae' Aulusa Gelliusa*, [w:] 'Noctes Iurisprudentiae'..., s. 265-274, rias.; *Ograniczenia odpowiedzialności spadkobiercy za nadmierne zapisy na tle historycznoprawnym*, [w:] *Ochrona strony słabszej*..., s. 433-445; S. Kursa, *Charakter prawny testamentu na rzecz kościołów lub dzieł pobożnych*, «Themis Polska Nova» 2 (9)/2015, s. 139-152, Sum. oraz E. Loska, 'Testamenti factio passiva' of actresses in ancient Rome, [w:] 'Mater familias'..., s. 465-486.

O formach testamentu pisali M. Kuryłowicz, 'Testamentum holographum', «Krytyka Prawa» 7.1/2015, s. 219-227; S. Kursa, *Capacity of women to make 'testamentum parentis inter liberos'*, [w:] 'Mater familias'..., s. 415-423; *Forma prawna pisemnego testamentu analfabety lub niemogącego się podpisać w prawie rzymskim*, «Ius Novum» 10.3/2016, s. 247-355 oraz studentka M. Piekarska, *Instytucja 'testamentum militis'*

jako szczególna forma testamentu w prawie rzymskim, [w:] *Aspekty...*, II, s. 143-156.

A. Tarwacka omówiła testament w źródle nieprawniczym, *Testament zwierciadłem obyczajów? Pliniusz Młodszy o ostatniej woli Domitiusa Tullusa*, [w:] *Noctes Iurisprudentiae*..., s. 275-283, Sum.

F. Longchamps de Brier przedstawił tzw. nowości polskiego prawa spadkowego wywodzące się z prawa rzymskiego: *Z uwag do metodologii nauki prawa prywatnego: argumenty historyczny, dogmatyczny i prawnoporównawczy na przykładzie darowizny na wypadek śmierci oraz zapisu windykacyjnego*, [w:] *Prawo obce w doktrynie prawa polskiego*, Warszawa 2016, s. 285-329.

10. PRAWO KARNE

Prawo karne od kilkunastu już lat cieszy się wyjątkowym zainteresowaniem polskich romanistów, choć nie wskazuje na to liczba monografii powstałych w ostatnich 3 latach. W pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku opublikowano z tego zakresu 10 monografii, w poprzednim trzyleciu aż 8, ostatnio tylko jedną pióra P. Kubiaka, *Damnatio ad bestias i inne kary wykonywane na arenie w antycznym Rzymie*, Łódź 2014, ss. 262.

Wiodącym ośrodkiem jest nadal Lublin, gdzie odbyła się kolejna¹⁷ konferencja poświęcona tej tematyce: *Prawo karne i polityka w państwie rzymskim*, Lublin 2015, ss. 232 + fot. z artykułami: K. Amielińczyka, *Prawo karne i polityka. Czy rzymscy prawodawcy prowadzili ukierunkowaną politykę karną?*, s. 19-34; H. Appel, *Strategia Cyncerona w procesie karnym 'de ambitu' Lucjusza Mureny*, s. 35-46; A. Chmiela, *Proces katylińczyków jako przykład rzymskiego „procesu politycznego”*, s. 47-62; M. Dyjakowskiej, *Aulus Gellius, Noctes Atticae 4,14, czyli o prawnokarnych granicach ochrony godności urzędniczej*, s. 63-69; M. Jońcy, *'Telum manu fugit' jako ustawowa przenośnia nieumyślnego zabójstwa w średniowiecznym prawie kanonicznym. Uwagi na marginesie ewolucji teorii winy w prawie karnym*, s. 71-85; H. Kowalskiego, *Polityka a prawo karne. Ustawodawstwo karne cesarza Augusta na tle wydarzeń w latach*

¹⁷ Na temat poprzednich konferencji por. M. ZABŁOCKA, *Romanistyka polska w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku*, Warszawa 2013, s. 75 i n.

22-18 p.n.e., s. 87-95; W. Mossakowskiego, *Zakreślenie podstawy odpowiedzialności karnej w 'inscriptio' w procesie karnym późnego Cesarstwa Rzymskiego*, s. 97-106; P. Niczyporuka, *Represje karne stosowane wobec bankierów rzymskich ('nummularii')*, s. 107-118; A. Pawłowskiej-Mucha, *Sposoby wykonywania kary śmierci w państwie rzymskim: polityka a fantazja cesarska*, s. 119-133; A. Pikulskiej-Radomskiej, „A kiedy pieniądze publicznych na to nie wystarczało...”. *O niektórych publicznych aspektach karania lichwiarstwa w rzymskiej republice*, s. 135-143; R. Świrgoń-Skok, *Polityczne aspekty ustawodawstwa cesarza Justyniana w sprawie zachowań homoseksualnych*, s. 177-188; A. Tarwackiej, *Jak się zemścić na cenzorach? Rozgrywki polityczne a zakres odpowiedzialności karnej strażników moralności*, s. 189-201; J. Wiewiorowskiego, *C. Th. 9,14,1 = C. 9,16,7 (a. 374) – pierwszy dziejowy zakaz dzieciobójstwa*, s. 203-222 i J. Zabłockiego, *'Iudicis et amici officium salvare'. Na marginesie Gell. 1.3*, s. 223-229.

Dalej autorem licznych artykułów jest K. Amielińczyk, który pisze zarówno o epoce archaicznej, jak i o problemach postępowania kognicyjnego: *Woda i ogień – o żywiołach obecnych w systemie rzymskich kar publicznych*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 32/2014, s. 30-52, Sum.; *Przestępstwo sprzeniewierzenia pieniędzy publicznych przez urzędnika gmin rzymskich w świetle przekazów juraśprudencej*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 34/2015, s. 17-27, Sum.; *'Cognitio extra ordinem' w rzymskim prawie karnym publicznym*, «Studia Iuridica Lublinensia» 25.3/2016, s. 41-51, Sum.; *Na temat kontratypu obrony koniecznej w 'Cic. pro Milone' raz jeszcze*, [w:] *'Noctes Iurisprudentiae'*..., s. 21-34, Sum.; *In search for the origins of the Roman public law offences ('crimina') in the Archaic period*, [w:] *'Mater familias'*..., s. 23-38.

Podobnie P. Kubiak w oparciu o źródła prawnicze i nieprawnicze porusza różne kwestie dotyczące stopni winy i kary: *Some remarks on „tolerant criminal law of Rome” in the light of legal and rhetorical sources*, «SP» 25/2014, s. 189-201, res., streszcz.; *Czyn Patroklosa a rzymskie prawo karne – czyli o przestępstwach popełnianych w afekcie w antycznym Rzymie*, «Studia Prawnicze KUL» 1 (57)/2014, s. 61-83, Sum., rez.; *Kilka uwag na temat surowości rzymskiego prawa karnego w świetle komentarzy jurystów oraz pism retorów*, [w:] *Oblicza tolerancji*..., s. 7-20; *Nemo*

enim tali peccato paenitentia sua nocens esse desinit – reguła prawa czy kazuistyczne rozwiązanie?, [w:] *‘Pacta sunt servanda’...*, s. 21-32; *Stan nietrzeźwości jako „afekt” w rzymskim prawie karnym?*, «ZP» 15.1/2015, s. 33-52, Sum.; *Czynny żal jako okoliczność łagodząca odpowiedzialność sprawcy w świetle pism jurystów oraz retorów*, «SP» 27/015, s. 11-26, Sum.; *Od przypadku do przypadku – czyli o ‘casus’ na gruncie rzymskiego prawa karnego oraz pism retorycznych Cycerona*, «Opolskie Studia...» 14.2/2016, s. 57-78, Sum.

O korupcji pisali M. Sobczyk, *Przestępstwo korupcji wyborczej w republikańskim Rzymie*, «CPH» 66.2/2014, s. 11-30, Sum., rés., *‘Crimen ambitus’ w „Mowie w obronie Mureny” Cycerona*, [w:] *‘Noctes Iurisprudentiae’...*, s. 239-252, Sum. oraz A. Świętoń, *Korupcja wyborcza w okresie schyłkowej republiki rzymskiej*, [w:] *Wybory i nieprawidłowości wyborcze wczoraj i dziś. Wybrane zagadnienia*, Olsztyn 2015, s. 13-28.

D. Stolarek pogłębiała swe zainteresowania ustawą Augusta: *‘Amor contra legem Iuliam de adulteriis’*, «Studia Prawnicze KUL» 1 (57)/2014, s. 153-170, Sum., rez.; *‘Lenocinium’ in the ‘Lex Iulia de adulteriis’*, [w:] *‘Mater familias’...*, s. 909-934; *Zabronione zachowanie męża pokrzywdzonego cudzołóstwem. ‘Pasterz’ Hermasa a ‘lex Iulia de adulteriis’*, «Studia Prawnicze KUL» 1 (65)/2016, s. 125-139.

O powodach karania w oczach Geliusa pisała K. Ochman, *‘Non cupidias ciborum, sed argutias quaestionum’. Or Scholars Just Want to Have Fun (Gell. VII 14)*, [w:] *“They Called Me to Destroy the Wicked and the Evil”. Selected Essays on Crime and Punishment in Antiquity*, Münster 2016, s. 161-170.

Szeroko pojętą zniewagą i zniesławieniem, które stają się *crimina*, oraz donosicielami zajmowała się D. Nowicka: *Some remarks on criminalization of written defamation in Roman classical law*, [w:] *“They Called Me to Destroy the Wicked and the Evil”...*, s. 129-159 i *‘Quid enim si publica utilitas ex hac emergit?’: kilka uwag o informatorach w rzymskim prawie karnym*, [w:] *‘Pro publico bono’: idee i działalność*, Warszawa 2016, s. 25-36, o odpowiedzialności aktorów za słowa wygłaszane na scenie pisała E. Loska, *Actor, beware of what you’re saying!*, [w:] *“They Called Me to Destroy the Wicked and the Evil”...*, s. 113-120.

Procesem karnym, oprócz wymienionych już opracowań, zajmowali się ponadto A. Chmiel, *Ustrój rzymskich organów jurysdykcyjnych w sprawach karnych*, «SP» 12/2011, s. 49-55, Sum.; *Pomówienie oskarżonego w rzymskim procesie karnym*. [w:] *'Ius pluribus modis dicitur' – prawo rzymskie wciąż żywe*, Gdańsk 2016, s. 35-57, Abstract oraz J. T. Kil, *Ewolucja modelu rzymskiego procesu karnego*, [w:] *Aspekty...* III, 149- s.168.

Na temat zasad w procesie karnym, oprócz K. Amielińczyka, pisali: A. Chmiel, *Immediacy principle in the Roman criminal procedure*, «Krytyka Prawa» 8.2/2016, s. 2-16; B. Zalewski, *Zasada skargowości w rzymskim procesie karnym przed 'quaestiones perpetuae'*, «Studia Iuridica Lublinensia» 25.3/2016, s. 1013-1025, Sum.

Zainteresowania rzymskich jurystów prawem karnym przedstawili: P. Kołodko, *Kilka uwag na temat rzymskiego prawa karnego w 'Institutiones' Marcjanusa*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 14.1/2015, s. 253-268 i A. Chmiel, *Dzieła naukowe jurystów rzymskich w zakresie prawa karnego*, «Studia Iuridica Lublinensia» 25.3/2016, s. 151-164, Sum.

Szczegółowe kwestie opracowywali: M. Wojtczak, *Zniewaga 'imagines' władcy jako podstawa oskarżenia o 'crimen maiestatis' w świetle wybranych rzymskich procesów karnych w 'Annales' Tacyta*, «CPH» 66.2/2014, s. 205-240; K. Krężlewicz, *Falszowanie oznaczeń autorstwa w starożytnym Rzymie a ustawa 'lex Cornelia de falsis'*, «ZP» 14.3/2014, s. 149-165, Sum.; R. Kamińska, *Zjawisko kradzieży wody publicznej w starożytnym Rzymie*, «ZP» 14.3/2014, s. 87-116, Sum.; A. Świętoń, *Prawno-karne aspekty ochrony pieniądza w późnym Cesarstwie Rzymskim (IV w. n.e.). Zarys problemu*, «Studia Warmińskie» 53/2016, s. 281-298, Sum., Zsfg.

Do tematyki piractwa powróciła A. Tarwacka, *Piracy in Ancient Rome. The Crime and Its Punishment*, [w:] *"They Called Me to Destroy the Wicked and the Evil"...*, s. 229-246 oraz *Jeńcy piracy w starożytności. Mit, prawo, rzeczywistość*, [w:] *'Mare nostrum'. Morze w historii i kulturze krajów śródziemnomorskich*, Warszawa 2015, s. 41-55. O piratach pisał też W. Mossakowski, *Prawne aspekty zwalczania piractwa przez Pompejusza Wielkiego*, [w:] *Aspekty...*, II, s. 9-22.

Tematy z prawa karnego podejmowali też przedstawiciele innych dyscyplin: J. Pieczonka, *Punishment of the Sack. Some Evidence from Plautus's Comedies*, [w:] *"They Called Me to Destroy the Wicked and the Evil"...*,

s. 195-210 oraz T. Dziurdzik, "A Punishment Worse than Death". *Understanding Roman Parade Equipment thought an Unusual Penalty*, tamże, s. 11-28

11. PRAWO PUBLICZNE

Podobnie, jak w poprzednich okresach, tak i teraz wielu badaczy zajmuje się prawem publicznym, choć zainteresowanie i tą dziedziną znacznie się zmniejszyło w porównaniu z poprzednimi latami. W latach 2011-2013 romanisci opublikowali (nie licząc prawa karnego, które też przecież należy do prawa publicznego) 4 monografie. W omawianych latach 2014-2016 opublikowano z tego zakresu tylko 2 książki: monografię R. Kamińskiej, *W trosce o Miasto. 'Cura urbis' w Rzymie okresu republiki i pryncypatu*¹⁸, Warszawa 2015, ss. 257, Sum., oraz pracę K. Wyrwińskiej, *'Civis romanus sum'. Rzymskie prawo publiczne. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2015, ss. 194, Sum.

Przedstawiano opracowania o ogólnym charakterze, jak J. Zabłockiego, który ukazał wzajemne relacje między państwem rzymskim a wchodzącymi w jego skład municypiami, *Большая и малая родина в римском мире*, «Ius Antiquum» 2(30)/2014, s. 216-220, rias., czy K. Amiełańczyka, który kontynuował swe badania związane z ustojem w czasach Sulli: *Lucjusz Korneliusz Sulla – 'dictator legibus scribundis et rei publicae constituende'*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 31/2014, s. 1047-1056, Sum.

O ustroju państwa pisali też historycy: A. Ceglarska, *Historia rozwoju Republiki Rzymskiej według Polibiusza*, «Krakowskie Studia...» 6.2/2013, s. 85-93, Abstract; J. Prostko-Prostyński, *'Roma – solium imperii'. Elekcja, koronacja i uznanie cesarza w Rzymie w IV-VIII wieku*, Poznań 2014, ss. 172; R. Suski, *Tetrarchia. Cesarstwo rzymskie od uzurpacji Dioklecjana do śmierci Maksymina Dai (284-313)*, [w:] *Świat rzymski w IV wieku*, Kraków 2015, s. 25-60; S. Olszaniec przedstawił opracowanie *Administracja*, [w:] *Świat rzymski...*, s. 207-238.

Bardzo ogólnie o ustroju i administracji pisała J. Radwanowicz-Wanczewska, *Początki przymusu administracyjnego w prawie rzymskim i praktyce rzymskiej administracji*, «Administracja. Teoria – dydaktyka – praktyka» 4 (41)/2015, s. 80-121, Abstract.; zaś o wyrażaniu opinii przez

¹⁸ Por. rec. Ł. J. KORPOROWICZA, «CPH» 68.2/2016, s. 365-367.

lud – E. Loska, *Public Opinion and Conflict Resolution – a few Comments*, [w:] *Alternative Dispute Resolution...*, s. 163-167.

O moralnym obowiązku dochowania tajemnicy świętych obrzędów kapłańskich czy obrad senatu pisał J. Zabłocki, *Il segreto nel diritto romano*, [w:] *Scritti per Alessandro Corbino...*, VII, s. 589-599 oraz *Tajemnica w prawie rzymskim*, [w:] *Jawność i jej ograniczenia*, VI², Warszawa 2016, s. 117-126.

Badania dotyczące jednego z najważniejszych urzędów kontynuowała A. Tarwacka: *Urząd cenzora w świetle ‘Nocy attyckich’ Aulusa Gelliusa*, «ZP» 14.3/2014, s. 221-252, Sum.; *The Roman Censors as Protectors of Public Places*, «Diritto@Storia» 12/2014; *The censors and their duties in the comedies of Plautus*, «Revista General de Derecho Romano» 23/2014; *Come vendicarsi dei censori? Scontri politici e responsabilità penale dei guardiani della morale*, «Diritto@Storia» 14/2016.

Pretorem zajął się F. Longchamps de Bériér, *The ‘praetor’ as a promoter of ‘bonum commune’*, «Legal Roots» 3/2014, s. 217-231.

Urzędnikom, a zwłaszcza edyloom, oprócz przytoczonej powyżej monografii *W trosce o Miasto. ‘Cura urbis’ w Rzymie okresu republiki i pryncypatu* R. Kamińska poświęciła też artykuły: *Kontrowersje wokół urzędów i urzędników miasta Rzymu*, «ZP» 15.3/2015, s. 197-217, Sum.; *‘Procuratores aquarum’ – the Guardians of Water or Crooks? The Procurators’ Activity in the Eyes of Frontinus*, «Diritto@Storia» 13/2015, a także ukazała kwestie prawne związane z rzeczami publicznymi: *Concessioni idriche nel diritto romano del periodo repubblicano*, *Diritto@Storia* 12/2014; *Swoboda korzystania z miejsc publicznych na przykładzie morza i wybrzeża morskiego*, «ZP» 14.2/2014, s. 63-83, Sum.; *Kilka uwag na temat klasyfikacji brzegu morza w prawie rzymskim*, [w:] *‘Mare nostrum’. Morze w historii i kulturze krajów śródziemnomorskich*, Warszawa 2015, s. 25-39, Sum.; *Fraudulence and Abuses Related to the Use of Public Water in Ancient Rome*, [w:] *“They Called Me to Destroy the Wicked and the Evil”...*, s. 41-54.

Wyniki swych badań dotyczących kwestorów przedstawił P. Kołodko, *The genesis of the quaestorship in the ancient Rome: some remarks*, «Legal Roots» 3/2014, s. 269-280.; *Some comments on the role of the ‘quaestor’ as a prosecutor in criminal proceedings in the times of the Roman Republic*,

[w:] *'Mater familias'...*, s. 375-395. O kwestorach pisał też I. Sztynio, *'De officio quaestoris'*. *Rzymska koncepcja współczesnej instytucji kwestora*, [w:] *Ochrona interesu Skarbu Państwa...*, s. 22-36, zaś B. Sitek zajął się starożytnymi geodetami – *Odpowiedzialność 'agrimensores' a odpowiedzialność geodetów*, «ZP» 14.2/2014, s. 123-148, Sum.

Urzędnikami w prowincjach interesował się nadal J. Wiewiorowski, Βικάρτος Θράκης (*'Vicarius Thraciae'*) *as the Roman official of the new type*, «Bulgaria Mediaevalis» 4-5/ 2013-2014, s. 297-306; *Причины создания должностей 'praetores Pisidiae, Lycaoniae, Thraciae u Paphlagoniae' Юстинианом Великим в 535 г.*, «Византийский временник» (Vizantijskij Vremennik), 72 (97)/2013, s. 31-44; *'Aurelius Valerius Tullianus Symmachus': Proconsul of Achaea?* «Eos» 103.3/2016, s. 99-108 oraz historyk S. Olszaniec, *Prefektura 'praetorio' Italii, Illyrikum i Afryki (312-425 n.e.)*, Toruń 2014, ss. 323.

A. Pikulska-Radomska pogłębiała badania dotyczące podatków: *Rzymskie 'tributum ex censu' jako instrument finansowy*, «Krytyka Prawa» 5/2013, s. 504-520, Sum.; *'Species pertinentes ad vectigal'*, czyli co miał na myśli Aelius Marcianus, [w:] *'Nil nisi veritas'*. *Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Matuszewskiemu*, Łódź 2016, s. 51-60; *Über einige Aspekte der Steuerpolitik und Propaganda der öffentlichen Macht im römischen Prinzipat*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 653-675. Temat podatków, tym razem na podbijanych terytoriach, podjął jej uczeń Ł. J. Korporowicz, *Roman Tax Policy in Roman Britain*, «RIDA» 61, 2014, s. 229-251, a M. Dyjakowska przedstawiła „zaborczą” praktykę *fiscus: Uprawnienia skarbu państwa w świetle rzymskiego prawa spadkowego i praktyki*, [w:] *'Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo'*, Lublin 2016, s. 261-277.

O sporach fiskusa z obywatelami pisał B. Sitek, *'In dubio magis contra fiscum est respondendum'* (D. 49.14.10), «SP» 27/2015, s. 55-62, Sum., zaś o wolności od danin publicznych – R. Marek, *'Immunitas' w prawie i praktyce starożytnego Rzymu*, [w:] *'De iure publico'*. *Z dziejów prawa publicznego*, Kraków 2014, s.15-36 (szkoda tylko, że nie zauważa najnowszej literatury romanistycznej).

Do problemów związanych z bankowością powrócił P. Niczyporuk, *Bankierzy u Plauta*, «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego»

82 «Prawo» 14/2014, s. 162-173, Sum.; *Bankierzy rzymscy u Liwiusza*, «Studia Prawnicze KUL» 1 (57)/2014, s. 119-134, Sum., rez.; *Bankierzy w „Żywotach cesarów” Swetoniusza*, «Krytyka Prawa» 6/2014, s. 313-325, Sum.; *Bankierzy publiczni w źródłach prawa rzymskiego*, «ZP» 14.1/2014, s. 113-131; *Bankierzy publiczni w starożytnym Rzymie*, «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego» 82 «Prawo» 14/2014, s. 145-161; *Государственные и частные банкиры в Древнем Риме*, «Ius Antiquum» 2 (30)/2014, s. 103-132; *Dokumenty sporządzane przez bankierów rzymskich ('argentarii') jako dowód zawarcia operacji bankierskich*, [w:] *Państwo, gospodarka, prawo*, Białystok 2015, s. 247-256; *'Chirographum' in operazoni di banchiere*, [w:] *'Noctes Iurisprudentiae'...*, s. 183-190, streszcz.

O bankowości pisał też J. Zabłocki, *Kontrakt depozytu a rozwój bankowości w starożytnym Rzymie. Uwagi na marginesie komedii Plauta*, [w:] *'Iura et negotia'. Księga Jubileuszowa z okazji 15-lecia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, Warszawa 2015, s. 341-351.

Dokumentami podróżnymi zainteresował się M. Jońca, *Problemy paszportowe w korespondencji Pliniusza Młodszeo i cesarza Trajana*, «EP» 3(165)/2015-2016, s. 42-45.

Wojskiem zajmowali się A. Świętoń, *Odpowiedzialność żołnierzy za szkody wyrządzone na majątku osób prywatnych ('privati') w świetle 7 księgi Kodeksu Teodozjańskiego – zarys problemu*, «SP» 27/2015, s. 85-101, Sum.; P. Kubiak, *Between emotion and rationality. Remorse as mitigating circumstance in Roman military law*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 397-413 oraz historyk A. Szopa, *Armia rzymska w IV wieku*, [w:] *Świat rzymski w IV wieku...*, s. 389-436.

Na kanwie swych badań związanych ze znieważeniem grobu¹⁹ M. Jońca pisał też o ekshumacji: *Pliny the Younger and the problem of 'translatio cadaveris'*, «Krytyka Prawa» 8.2/2016, s. 17-26.

¹⁹ Por. M. JOŃCA, *Przestępstwo znieważenia grobu w rzymskim prawie karnym*, Lublin 2013, i ostatnią rec. tej monografii K. DĄBROWSKIEGO, «Studia Prawnicze KUL» 64.4/2015, s. 181-182.

Kwestie związane z religią w najstarszym okresie przedstawiła O.E. Braniewicz, *Przejawy społeczno-prawnego uprzywilejowania 'Virgines Vestales'* [w:] *Aspekty...*, II, s. 23-38, a w czasach Justyniana – E. Gajda, *Problem prawno-teologiczny 'credo' Justyniana I w poezji bizantyńskiej na przykładzie modlitwy cesarskiej*, «Studia Prawnicze KUL» 1 (57)/2014, s. 23-59, Sum., rez., oraz *Elements of theology in Roman law. On Zenon's Henoticon and Justinian's letter (CJ. 1.1.8)*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 191-206.

Na pograniczu prawa i obyczajowości plasują się prace przedstawione przez M. Kuryłowicza, *Prawne aspekty prostytucji w państwie rzymskim*, [w:] *Prostytucja*, Warszawa 2014, s. 17-29 i J. Rominkiewicz, *O rzymskich ustawach ograniczających wydatki na organizację uczt (Makrobiusz, 'Saturnalia' 3,17)*, «Acta UW» 3741 «Prawo» 321/2016, s. 29-55, Sum., Zsfg. Tu też należy umieścić opracowanie J. Wiewiorowskiego, *Porywanie kobiet jako zjawisko społeczne w późnym antyku. Moralność i prawo*, [w:] *'Homo, qui sentit'. Ból i przyjemność w średniowiecznej kulturze Wschodu i Zachodu*, Poznań 2013, s. 197-219.

Odbiór społeczny aktorów ukazują artykuły E. Loski *'Artificum scaenicatorum studium amoremque inhonestum probrosumque esse'*. *The Actors and their Audience in Roman Law* – «Classica Cracoviensia» 17/2014, 145-163; *Some Remarks on the Legal Status of Thespian's Children in Ancient Rome*, «Iura & Legal Systems» 3/2016; *Actor, beware of what you're saying!*, [w:] *"They Called Me to Destroy the Wicked and the Evil"...*, s. 113-120 oraz *Actors and Orators*, «Classica Cracoviensia» 19/2016, s. 129-141.

O powiązaniu astronomii i astrologii z porządkiem prawnym w Rzymie pisze I. Leraczyk, *Gwiezdne wojny – rzymskie traktaty według Maniliusza*, «Studia Prawnicze KUL» 1 (57)/2014, s. 189-201, Sum., rez.

12. METODOLOGIA, DOKTRYNY POLITYCZNE I FILOZOFIA PRAWA

W pierwszym dziesięcioleciu XXI w. opublikowano 3 monografie, w kolejnych latach jedną²⁰, obecnie zaś żadnej.

O kwestiach metodologicznych pisali: W. Dajczak, *Poprzez prawo rzymskie ponad komparatystykę*, «Forum Prawnicze» 3 (23)/2014, s. 7-16;

²⁰ Por. ostatnią rec. C. CASCIONE, «Iura» 63/2015, s. 217-224 monografii A. KACPRZAK, *Tra logica e giurisprudenza. Argumentum 'a simili' nei Topici di Cicerone*, Varsavia 2012.

Potencjał metody porównawczo-historycznej na przykładzie kontrowersji wokół odpowiedzialności sprzedawcy za wady fizyczne rzeczy, [w:] *Prawo obce w doktrynie prawa polskiego...*, s.135-158; F. Longchamps de Brier, *Z uwag do metodologii nauki prawa prywatnego: argumenty historyczny, dogmatyczny i prawnoporównawczy na przykładzie darowizny na wypadek śmierci oraz zapisu windykacyjnego*, [w:] *Prawo obce w doktrynie prawa polskiego...*, s. 285-329; *Z uwag do metodologii nauki prawa prywatnego: powoływanie łacińskich reguł i maksym na przykładzie 'nemo plus iuris'*, «*Krakowskie Studia...*» 7.1/2014, s. 39-57, Abstrakt oraz *Remarks on the methodology of private law studies: the use of latin maxims as exemplified by „Nemo Plus Iuris”*, «*Fundamina. A Journal of Legal History*» 21.1/2015, s. 63-83, a ostatnio K. Amielńczyk, *W poszukiwaniu antycznej genezy klauzul generalnych, czyli o wartościach i wartościowaniu w prawie rzymskim*, «*Annales UMCS Sectio G Ius*» 63.2/2016, s. 29-41.

Nadal refleksyjny charakter mają artykuły P. Święcickiej: *'Suum cuique is our Roman justice' (Shakesp. Tit. Andr. 1,1,284) – William Shakespeare, Heiner Müller and Roman fundamenta*, «*Krakowskie Studia...*» 7. A/2014, s.69-91, Abstract.; *La controversia 'ex legibus contrariis' e l'argomento cronologico nel discorso dei giuristi romani*, «*Index*» 42/2014, s. 104-140; *Ius civile quod sine scripto in sola prudentium interpretatione consistit' (Pomp. lib. sing. enchir. D. 1,2,2,12) – A Phenomenon of Positivation of Law in Dogmatic Discourse of Roman Jurists*, [w:] *'Constans et perpetua voluntas'...*, s. 577-590; *Between 'Sermo' and 'Ius'. Parallels and Interferences between Language and Law in Thoughts of Authors of Antiquity*, [w:] *Explorations in Language and Law. Language and Law in Academic and Professional Settings: Analyses and Applications*, London-New York 2014 s. 45-58; *Il „consensualismo della legge” nel pensiero dei giuristi romani del III secolo d. C. e nella riflessione dei giuristi contemporanei: paradosso o necessità razionale?*, «*Legal Roots*» 5/2016, s. 121-166; *From sublimation to naturalization. Constructing ideological hegemony on the shoulders of Roman jurists*, [w:] *Law and Critique in Central Europe. Questioning the Past, Resisting the Present*, Kraków 2016, s. 176-205.

Badania nad etycznymi wartościami prawa kontynuuje M. Kuryłowicz, *“Prawo rzymskie przestało istnieć”*. *Etyczne i symboliczne aspekty prawa rzymskiego*, [w:] *‘Constans et perpetua voluntas’...*, s. 387-399, Zsfg. Podobny charakter mają prace J. Zabłockiego, *Roma e l’applicazione del diritto secondo coscienza*, «Diritto@Storia» 14/2016 i *По совести: заметку по праву и этике в Риме*, «Ius Antiquum» 1(33)/2016, s. 101–110, rias.

Nowatorski nurt badań na styku prawa z innymi naukami, zwłaszcza literaturą²¹ i sztukami pięknymi, zapoczątkowany²² i kontynuowany przez M. Jońcę w opracowaniach publikowanych przez «EP» 3(150)/2014, s. 31-33, 4(151)/2014, s. 45-47, 10(154)/2014, s. 45-47, 11(155)/2014, s. 45-47, 12(156)/2014, s. 45-47, 4(160)/2015, s. 45-47, 5(161)/2015, s. 11-13, 1(163)/2015-2016, s. 41-44, 1(166)/2016-2017, s. 57-61 podjęli J. Skwara, *Bajkowe ‘vocanda’ – traktaty prawnicze a budowa i narracja bajki Fedrusa pt. ‘Poeta de credere et non credere’ (III, 10)*, «Studia Prawnicze KUL» 1 (57)/2014, s. 203-216, Sum., rez.; A. Łuka, *‘Inque meo nullum carmine crimen erit’*. *Owidiusza konflikt z prawem*, «Studia Prawnicze KUL» 1 (57)/2014, s. 85-118, Sum., rez.; A. Szymańska, *Alegoria oszczerstwa pędzla Sandra Botticellego*, [w:] *Honor, cześć, godność. Aspekty historyczno-prawne*, Wrocław 2016, s. 31-44, streszcz.; A. Kubala, *A Motif of Punishment in Hellenistic Scripture*, [w:] *“They Called Me to Destroy the Wicked and the Evil”...*, s. 75-92; K. Szczygielski, *Justynian prawodawca w dekoracjach architektonicznych wybranych budynków w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, [w:] *Justynian i prawo rzymskie...*, s. 187-207; *O sławnych prawodawcach w wierszach Adama Mickiewicza*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 14.2/2015, s. 281-295 i *Adam Mickiewicz i prawo rzymskie*, «EP» 1(166)/2016-2017, s. 10-12 oraz W. Wołodkiewicz, *Digesta Justyniana jako element dekoracji wnętrz*, «Palestra» 61.12/2016, s. 113-121. Ponadto o łączeniu znajomości prawa rzymskiego z astronomią pisał M. Jońca,

²¹ Por. też sprawozdanie I. W. STODULSKIEJ, *Prawo w poezji, poezja w prawie. Seminarium naukowe, Kazimierz Dolny, 17-18 maja 2013 r.*, «Studia Prawnicze KUL» 1 (57)/2014, s. 241-244.

²² Por. też rec. W. WOŁODKIEWICZA *Marginalia prawa rzymskiego*, ...«Palestra» 58.9-10/2013, s. 228-234 i M. KURYŁOWICZA, «CPH» 65.2, 2013, s. 439-446 pracy M. Jońcy, *Prawo rzymskie. Marginalia*, Lublin 2012.

'Per aspera ad astra'. Johann Bayer, *römisches Recht und das Ausbildungsprogramm der jungen Radziwiłłs*, [w:] 'Mater familias'..., s. 295-396.

Rzymską myśl filozoficzną ukazują artykuły A. Sylwestrzaka, *Akwinyaty filozofia prawa natury i sprawiedliwości*, [w:] *Oblicza tolerancji i nietolerancji religijnej. Aspekty prawno-historyczne i teologiczne*, Opole 2014, s. 21-39; M. Łuszczynskiej i A. Łuszczynskiego, 'Ars bene vivendi', czyli o związkach doktryn politycznych ze sztuką na przykładzie 'Snu Scypiona' Marka Tulliusza Cyserona, «*Studia Iuridica Lublinensia*» 25.3/2016, s. 575-587 oraz P. Sadowskiego, *Wojna i pokój w świetle pism Salustiusza*, [w:] *Wojna i pokój. Wybrane zagadnienia prawno-historyczne*, Opole 2013, s. 41-53.

O retoryce pisała A. Kacprzak, *Rhetoric and Roman Law*, [w:] *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*, Oxford 2016, s. 200-213.

Dla porządku trzeba też odnotować kolejne wydanie zbioru esejów S. J. Karolaka, *Sprawiedliwość. Sens prawa*, wyd. 3 rozszerzone, Kraków 2015, ss. 342.

13. INNE PRAWA ANTYCZNE

Pracownicy katedr i zakładów prawa rzymskiego zajmowali się także prawami innych państw starożytnego Wschodu, choć ostatnio z mniejszą intensywnością.

W pierwszym dziesięcioleciu powstało 6 monografii, w poprzednim okresie tylko jedna²³ i obecnie też tylko jedna pióra J. Méléze Modrzejewskiego, *Loi et coutume dans l'Égypte grecque et romaine*, Warszawa 2014, ss. 381, który ponadto opublikował artykuły *Alexandre Jannée et les pharisiens*, «*ZP*» 15.2/2015, s. 5-22, streszcz. oraz *Modèles classiques des Alexandre Jannée et les pharisiens lois ptolémaïques*, [w:] 'Mater familias'..., s. 579-595.

Najstarszych okresów historii dotyczą prace L. Fijałkowskiej, *Kilka uwag o swobodzie kształtowania stosunków prawnych w prawie starożytnego Bliskiego Wschodu*, [w:] 'Nil nisi veritas'..., s. 61-68 i 'Ius cogens' czy 'ius dispositivum'? *Kilka uwag o charakterze norm prawnych na starożytnym Bliskim Wschodzie*, «*Studia z Dziejów Państwa i Prawa*

²³ Por. M. MODRZEJEWSKI, *Droit et justice dans le monde grec et hellénistique*, Warszawa 2011, rec. UFI YIFTACH-FIRANKO, «*ZSS Rom. Abt.*» 131/2014, s. 439-445.

Polskiego» 19/2016, s. 17-23 oraz M. Kalinowskiego, *System podatkowy Egiptu w okresie ptolemejskim*, [w:] *'Pro memoria'. Księga dla uczczenia pomięci Profesor Krystyny Kamińskiej*, Toruń 2013, s. 105-130.

Nadal ośrodkiem wiodącym jest Uniwersytet Wrocławski, gdzie badania swe prowadzi J. Rominkiewicz zajmujący się Atenami: *Ateńskie prawo pogrzebowe*, «Acta UWr.» 3674 «Prawo» 319/2015, s. 11-33, Sum., Zsfg; *Tortury w prawie ateńskim*, [w:] *'Noctes Iurisprudentiae'...*, s. 207-218, Sum.; *Zniesławienia w „Prawach” Platona*, [w:] *Honor, cześć, godność'...*, s. 17-30; *Pomoc społeczna w 'polis' ateńskiej*, [w:] *'Pro publico bono'...*, s. 13-23. Ostatnio badacz ten zajął się prawem jednej z kreteńskich *poleis*: *Adopcja w kodeksie z Gortyny*, «Acta UWr.» 3602 «Prawo» 316.2/2014, s. 27-39, Sum. Zsfg; *Pozycja prawna dzieci w kodeksie z Gortyny*, [w:] *Dziecko i jego pozycja prawna...*, s. 15-27. O Gortynie pisze też A. Szymańska, *Prawne konsekwencje rozwodu w Kodeksie Gortyny*, «Acta UWr.» 3674 «Prawo» 319/2015, s. 35-48, Sum., Zsfg oraz *Status prawny gortyńskiej 'patroikos'*, [w:] *Kobieta w prawie i polityce*, Wrocław 2015, s. 409-428.

O procesach ateńskich pisał też filolog klasyczny J. Filonik, *Ateńskie procesy o bezbożność do 399 r. p.n.e. – próba analizy*, «Meander» 69/2014, s. 65-108 oraz *Ateńskie procesy o bezbożność po 399 r. p. n.e. – próba analizy*, «Meander» 71/2016, s. 85-110.

M. Jońca, na kanwie swych dotychczasowych zainteresowań prawem karnym, przedstawił: *Zemsta jako źródło represji karnej u starożytnych Greków*, [w:] *Z dziejów afektu penalnego*, Warszawa 2014, 164-177.

Ponadto A. Ceglarska przedstawiła, *Głos ludu w archaicznej Grecji – pomiędzy Tersytem a Hezjodem*, «Opolskie Studia...» 14.2, 2016, s. 9-21, Sum.

Nawiązując do swych dotychczasowych badań, M. Nowak opublikowała [wraz z Esther Gare] artykuły *Mnisze i świeckie testamenty z koptyjskiej Dżemy*, «Studia Źródłoznawcze. U schyłku starożytności» 13/2014, s. 191-210, Sum.; a wraz z T. Derdą, *Will of [...] is daughter of Pachois from Oxyrhynchos. POxy. II 378 descr.*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 135-143.

Żydowskie prawo małżeńskie krótko zarysował M. Jońca, *Jak to się stanie, skoro męża nie znam?*, «EP» 2 (158)/2015, s. 45-47.

Ukazaniem prawa budowlanego na podstawie papirusów, a także systemem irygacyjnym Egiptu zajmowała się A. Skalec, *Zapewnienie dostępu światła do budynków w oparciu o świadectwa papirusowe z Egiptu grecko-rzymskiego*, «Medżat – Studia Egiptologiczne» 3/2015, s. 143-165; *Men and women as neighbours in Ptolemaic and Roman Egypt*, [w:] *(Wo)men in legal history*, Lille 2016, s. 257-275; *Nie przekraczaj granicy swojego sąsiada – granice i ich naruszenie w starożytnym Egipcie*, «Medżat – Studia Egiptologiczne» 4/2016, s. 110-136; *Dostęp do budynku na podstawie SB I 6000*, «ZP» 15.3/2015, s. 95-117, Sum.; *Offences Against the Irrigation System in Egypt in Roman Sources and Papyri*, [w:] *“They Called Me to Destroy the Wicked and the Evil”...*, s. 211-227, zaś M. Wojtczak studiowała *Polubowne metody rozwiązywania sporów w późnej starożytności – prawa P. Mich. XIII 659*, «Studia Źródłoznawcze. U schyłku starożytności» 13/2014, s. 151-176, Sum.

Nadal najważniejszym ośrodkiem badań papirologicznych jest Warszawa, gdzie wydawane jest czasopismo o światowej sławie, «The Journal of Juristic Papyrology», a artykuły odzwierciedlające stan prawny i praktykę, cytowane powyżej, wychodzą spod pióra M. Nowak, M. Wojtczak i J. Urbanika, który oprócz prac już cytowanych, zwłaszcza z prawa małżeńskiego, napisał [wraz z J. Luis Alonso & J.-D. Rodríguez Martín] *The Administration in Ptolemaic and Roman Egypt*, [w:] *Pharaoh’s Reeds. A Papyrus Journey up the Nile*, Barcelona 2016, s. 39-45.

Ponadto odniesienia do prawa justyniańskiego widoczne w papierach przedstawił R. Marek, *Stosowanie kodyfikacji justyniańskiej w Egipcie bizantyńskim w prawie zobowiązań – kwestie wybrane*, [w:] *Pomniki prawa na przestrzeni wieków*, Kraków 2016, s. 35-47, Abstract.

14. LOSY PRAWA RZYMSKIEGO PO CZASACH JUSTYNIANA

Problematyką prawa w średniowieczu zajmuje się głównie ośrodek wrocławski.

Prowadzone tam badania zaowocowały wydaniem monografii A. Szymańskiej, *‘Mandatum’ w poglądach glosatorów i komentatorów*, Wrocław 2014, ss. 322.

Autorka ta opublikowała następnie artykuł *Fragmentsy literatury starożytnej w ‘Quaestiones sabbatinae’ Roffredusa Beneventanusa*,

[w:] *Justynian i prawo rzymskie...*, s. 137-154, Sum. *Zasada 'adoptio naturam imitatur' w ujęciu przedstawicieli średniowiecznej jursprudencji*, [w:] *Dziecko i jego pozycja prawna...*, s. 69-85 oraz, wraz z R. Wojciechowskim, *Zasada „wspólnik mojego wspólnika nie jest moim wspólnikiem” w pewnym konsylium Alexandra Tartagnusa*, «Acta UWr.» 3741 «Prawo» 321/2016, s. 57-72, Sum., Zsfg. R. Wociechowski opublikował też artykuł *Uczeni prawnicy średniowiecza wobec 'iura propria' miast włoskich*, [w:] *'Historia testis temporum, lux veritas, vita memoriae, nuntia vetustatis'. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Włodzimierzowi Kaczorowskiemu*, Opole 2015, s. 115-125.

Do grona badaczy wrocławskich zajmujących się tym okresem dołączyli przedstawiciele innych ośrodków: I. Leraczyk, *'Exempla Romana' w wybranych traktatach Alberico Gentilliego i Hugona Grocjusza*, [w:] *Wojna i pokój...*, s. 121-128; B. Zalewski, *Creative interpretation of 'lex Rhodia de iactu' in the legal doctrine of 'ius commune'*, «Krytyka Prawa» 8.2/2016, s. 173-191 i *Uwagi na temat 'compensatio' w twórczości wybranych przedstawicieli szkoły glosatorów*, «ZP» 16.2/2016, s. 61-84, Sum.; P. Alexandrowicz, *Glosa Huguccia do C.12, q.2, c.66. Od obietnicy do zobowiązania*, «Prawo i Kościół» 7/2015, s. 51-67 oraz R. Marek, *From Roman Immunitas to Merovingian Emunitas – Remarks on the Evolution of Roman Fiscal Concepts in the Germanic Realms*, «Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ» 2016-2017, s. 49-71.

Wpływ prawa rzymskiego na prawo kanoniczne ukazują: S. P. Kursa, *Rzymskie korzenie stanowiska Gracjana w kwestii przyczyn sprawczych małżeństwa*, «SP» 21/2013, s. 79-86, Sum. (choć błędów zawartych w tym artykule nie można nie dostrzec); Ł. Marzec, *Roman law: the friend or enemy of Church? Some remarks on the attitude of Church towards the Roman law in the Middle Ages*, [w:] *'Servabo Legum Tuam in Toto Corde'*, Kraków 2013, s. 351-359; M. Jońca, *'Telum manu fugit' jako ustawowa przenośnia nieumyślnego zabójstwa w średniowiecznym prawie kanonicznym. Uwagi na marginesie ewolucji teorii winy w prawie karnym*, [w:] *Prawo karne i polityka...*, s. 71-85 i *Proces inkwizycyjny – o genezie bez uprzedzeń*, «EP» 2 (167)/2016-2017, s. 64-67; P. Sadowski, *Wpływ kognacji na 'ius conubii' w prawie rzymskim i kanonicznym*, «SP» 27/2015, s. 41-54, Sum.; E. Gajda, *'Canonista sine legibus nihil'*.

From the Jurisdiction of Roman Rota in Cases of Invalidity of Marriage, [w:] 8th Conference on Legal History in the Baltic Sea Area. Judiciary and Society between Privacy and Publicity, Toruń 2016, s. 345-365; Ł. J. Korporowicz, *Kontekst prawniczej wiedzy św. Tomasza z Akwinu*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 98/2016, s. 49-70, streszcz., Sum. oraz *Rzymskie inspiracje kanonu 39 ('saepe contingit') IV Soboru Laterańskiego*, «Łódzkie Studia Teologiczne» 25.2/2016, s. 91-102, Sum.

Myśl prawną XVI i XVII wieku ukazuje monografia Ł. Marca, *Między Rzymem, Dunajem a Murem Hadriana: prawo rzymskie i Europa w 'De Usu et Autoritate Iuris Civilis Romanorum in Dominis Principum Christianorum' (1653) Arthura Ducka*, Kraków 2015 ss. 243, Sum. i artykuły M. N. Faszczy, *Rzymska dyscyplina wojskowa w ujęciu Niccolò Machiavellego*, «ZP» 14.4/2014, s. 23-41, Sum.; a także M. Dyjakowskiej, *'Verba impia et maledicta'. The influence of Roman law upon the western European doctrine of verbal insult of the ruler in the 16-17th centuries*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 145-160.

Wpływ prawa rzymskiego na Kodeks Napoleona poruszony został tylko w jednym artykule J. J. Szczerbowski, *Roman law as an instrument for promoting equality in the Napoleonic Code*, «SP» 25/2014, s.43-50, Sum.

Wpływy prawa rzymskiego na prawo w Anglii ukazuje w swej monografii Ł. Korporowicz, *Prawo rzymskie w orzecznictwie Izby Lordów w latach 1876-2009*, Łódź 2016, s. 336, Sum. oraz w artykule *Doktorzy prawa w dwóch angielskich komediach epoki renesansu*, «Studia Prawnicze KUL» 1 (57)/2014, s. 173-187, Sum., rez.

Historią prawa rzymskiego w Polsce zajmował się głównie J. Sondel, *Z rozważań o genezie uniwersytetów europejskich. W 650-lecie powstania Uniwersytetu Jagiellońskiego*, «Zeszyty Naukowe WSTiE» 5/2014, s. 5-18; *Komisja Edukacji Narodowej wobec projektu studiów prawniczych Hugona Kołłątaja*, [w:] *Komisja Edukacji Narodowej. Kontekst historyczno-pedagogiczny*, Kraków 2014, s. 197-216; *Prawo rzymskie jako instrument polityki wewnętrznej i zagranicznej Kazimierza Wielkiego*, [w:] *'Noctes iurisprudentiae'...*, s. 253-264; *Wokół sporów o rolę dziejową i nauczanie prawa rzymskiego w Polsce*, [w:] *'Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, nuntia vetustatis'...*, s. 127-162.

I. Jakubowski nadal interesował się Tadeuszem Czackim: *Rozważania o prawie i jego nauczaniu w korespondencji Hugona Kołłątaja z Tadeuszem Czackim*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 96/2015, s. 81-94, Sum.; *O prawie rzymskim w 'opus magnum' Tadeusza Czackiego słów kilka*, [w:] 'Nil nisi veritas'..., s. 345-356; *Some remarks about Roman law in Tadeusz Czacki's 'opus magnum'*, [w:] 'Mater familias'..., s. 285-293, oraz przedstawił ogólne refleksje, *Wielowymiarowość tradycji prawa rzymskiego w polskiej kulturze prawnej*, [w:] *Nowe czytanie tradycji*, Łódź 2016, s. 234-244.

Badania nad prawem rzymskim w XIX wieku kontynuuje S. Godek, *O zaginionej spuściźnie naukowej Ignacego Daniłowicza*, «ZP» 14.4/2014, s. 43-78, Sum.; *O roli prawa rzymskiego w dawnej Rzeczypospolitej w świetle „Kursu prawa cywilnego polskiego” Aleksandra Mickiewicza z 1829 roku*, «ZP» 15.2/2015, s. 161-190, Sum.; *Ignacy Daniłowicz on the impact of Roman law on the law of the pre-partition Commonwealth in the light of his letters to Joachim Lelewel*, [w:] 'Mater familias'..., s. 269-283.

16. ZNACZENIE PRAWA RZYMSKIEGO DLA WSPÓŁCZESNOŚCI

W ostatnich trzech latach brak ogólnych opracowań monograficznych, jakie powstawały w poprzednim okresie²⁴.

Napisano z tego zakresu kilkadziesiąt artykułów dotyczących różnej tematyki.

O tym, że „prawo rzymskie było, jest i zawsze pozostanie punktem odniesienia dla prawa zjednoczonej Europy” pisze K. Amiełańczyk, *Głos prawników romanistów na temat kondycji prawa we współczesnej Polsce również potrzebny*, [w:] 'Ius pluribus modis dicitur'..., s. 11-20, Abstract, zaś J. Ożarowska i G. Nancka przedstawiają *Prawo rzymskie jako źródło kultury prawnej, wiedzy i informacji*, [w:] *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym*, II, Kraków 2016, s. 132-139.

Kwestii ogólnych dotyczą opracowania W. Dajczaka, *Tradycja recepcji a recepcja tradycji, czyli o prawie rzymskim w Rosji*, «Forum Prawnicze» 6 (26)/2014, s. 50-57; F. Longchamps de Bériet, *Abuse of*

²⁴ Por. rec. R. WOJCIECHOWSKIEGO, «CPH» 65.2, 2013, s. 450-453 i G. Blicharza, «Kwartalnik Prawa Prywatnego» 24. 2/2015, s. 469-473 monografii W. Dajczaka, *The Nature of the Contract in Reasoning of Civilian Jurists*, Poznań 2012.

Rights – the Historic Perspective: Reception of Law or Reasonableness and Natural Law, [w:] ‘*Constans et perpetua voluntas*’..., s. 421-428; M. Sitek, *Prawo jako instrument poznawania i kreowania natury w świetle prawa rzymskiego i Prawa Unii Europejskiej*, [w:] ‘*Pacta sunt servanda*’..., s. 259-271, Abstract; B. Sitek, *Przyjaźń ‘amicitia’ jako wyznacznik rozstrzygnięć w prawie rzymskim na tle współczesnych rozwiązań*: [w:] *Bezpieczeństwo informacji państwa i biznesu*, Józefów 2014, s. 189 – 201 oraz B. J. Kowalczyk, *Pewność i jakość prawa a starorzymskie i współczesne czynniki prawotwórcze w Polsce*, «*Opolskie Studia...*» 14.2/2016, s. 79-89, Sum. i *Tradycja – edukacja – unifikacja. Znaczenie tradycji prawa rzymskiego i jego podstawowych pryncypiów dla edukacji prawniczej w warunkach globalizacji oraz unifikacji prawa w Europie*, [w:] ‘*Ius pluribus modis dicitur*’..., s. 175-203, Sum.

T. Giaro przedstawił drogę przekształcania się zasady personalności prawa w prawo ponadnarodowe, *Transnational law and its historical precedents*, «*Studia Iuridica*» 68/2016, s. 73-83, Sum.

Prawo rzymskie jako źródło współczesnych rozwiązań legislacyjnych ukazuje M. Zabłocka, *现代立法的起源 [Foundation of Modern Legislation]*, «*Roman Law and Modern Civil Law*» 9/2016, s. 42-56.

R. Mańko przedstawia, jak w Unii Europejskiej, w różnych kwestiach związanych czy to z procesem, czy prawem rzeczowym, czy zobowiązaniami dochodzi do cytowania zasad wypracowanych w prawie rzymskim: *Roman roots at Plateau du Kirchberg Recent examples of explicit references to Roman law in the case-law of the Court of Justice of the EU*, [w:] ‘*Mater familias*’..., s. 501-526.

Wyjątkowo dużo prac, w porównaniu z poprzednimi okresami, dotyczy wpływu prawa rzymskiego na współczesny proces cywilny, zwłaszcza na postępowanie polubowne. Są to artykuły J. Misztal-Koneckiej, *Zakaz ‘reformationis in peius’ w polskiej procedurze cywilnej wobec tradycji prawa rzymskiego*, «*ZP*» 14.1/2014, s. 95-111, Sum.; *Admissibility of Voluntary Agreement into Polish Civil Procedure in the light of Roman Law Practice*, [w:] *Alternative Dispute Resolution...*, s. 105-117; *The non-litigious proceedings in Polish Law and Roman ‘iurisdictio voluntaria’*, [w:] ‘*Mater familias*’..., s. 569-577 oraz R. Świroń-Skok, [współautor A. Kościółek], *Arbitration as an Alternative Dispute Resolution Method – From*

Antiquity until the Present Day, [w:] *Alternative Dispute Resolution...*, s. 23-37. Stałe zjawisko prób wywierania nacisku na wymiar sprawiedliwości przypomniał W. Wołodkiewicz, '*Vanae voces populi non sunt audiendae*'. *Opinione pubblica – magistratura, legislazione*, [w:] *Scritti per Alessandro Corbino...*, VII, s. 557-566.

O nieprzydatności porównywania rzymskiego małżeństwa z dzisiejszymi uregulowaniami pisze J. Urbanik, *On the Uselessness of it all. The Roman Law of Marriage and Modern Times*, [w:] '*Meditationes de iure et historia*'. *Essays in honour of Laurens Winkel* [= *Fundamina* 20.1/2014, Editio specialis] s. 937-951.

Z prawa rzeczowego przede wszystkim trzeba zwrócić uwagę na monografię B. J. Kowalczyk, '*Usucapio*'. *Rzymskie pochodzenie współczesnej instytucji zasiedzenia*, Gdańsk 2016, ss. 267, Sum.

Opracowania artykułowe ukazujące wpływ prawa rzymskiego na późniejsze rozwiązania przedstawili: B. Woźniak, *Przesłanki historyczne ujednolicenia prawa własności w Unii Europejskiej*, «*Studia Iuridica*» 59/2014, s. 285-325; J. Rudnicki, *Zawłaszczenie jako sposób nabycia terytorium państwowego – ewolucja doktryny i praktyki*, «*Roczniki Nauk Prawnych*» 24.4/2014, s. 125-143, streszcz., Sum. oraz *Specyfikacja: prawo rzymskie, współczesne kodyfikacje i ekonomiczna racjonalność*, «*Forum Prawnicze*» 1 (33)/2016, s. 47-59; M. Balwicka-Szczyrba, '*Servitus praedio utilis esse debet*' – zastosowanie rzymskiej myśli prawniczej na gruncie Kodeksu cywilnego, [w:] '*Ius pluribus modis dicitur*'..., s. 21-33, Abstract. Trzeba też wymienić oryginalne opracowanie P. Niczyporuka, *Rzymskie regulacje pierwowzorem współczesnych rozwiązań prawnych w zakresie pszczelarstwa i bartnictwa*, [w:] *Prawne aspekty prowadzenia działalności bartnej. Wybrane zagadnienia*, Białystok 2015, s. 17-35 i B. Sitka, '*Damnum futurum*' ('*damnum infectum*') – *future damage. Comparative law study*, «*Themis Polska Nova*» 1(10)/2016, s. 116-130, który pisze o przyszłej szkodzie nie tylko w stosunkach sąsiedzkich.

Najważniejszą pozycją ukazującą wpływy prawa rzymskiego na zobowiązania jest monografia A. Grebieniowa *Rechtsfolgen der Übervorteilung. Eine rechtsvergleichende Untersuchung der modernen Rechtsfiguren der 'laesio enormis' und ihren historischen Grundlagen*, Zürich 2015,

ss. 330, który następnie opublikował artykuł *La 'laesio enormis' e la stabilità contrattuale*, «RIDA» 61/2015, 195-216.

Pozostałe artykuły ukazują ogólne problemy prawa zobowiązań z perspektywy prawa rzymskiego i późniejszego. Są to opracowania Ł. Marca, *May Contracts be Entirely Free? Some Comparative Remarks on Various Approaches to Freedom of Contracts*, «Krakowskie Studia...» 7.1/2014, s. 59-67, Abstract; J. Rudnickiego, *Kwestia ceny – o różnicy pomiędzy sprzedażą a zamianą*, «Studia Iuridica» 61/2015, s. 311-323 oraz M. Sobczyka, *Irrevocability of Performance Rendered for Mutually Illegal or Immoral Purpose in Roman Law, German Law, and English Law*, «Comparative Law Review» 19/2015, s. 49-75; B. Sitka, *Settlement ('transactio')-quick deciding the civil disputes in Roman and Polish law, and in DCFR*, «Annales Universitatis Apulensis. Series Iurisprudentia» 17/2014, s. 121-129 oraz *Good Faith: Intersystemic Factor of Business Integration*, «Law and Forensic Science» 11.1/2016, s. 111-121.

Inne szczegółowe zagadnienia przedstawili: D. Skrzywanek-Jaworska, *O „Nieszczęśliwym nietoperzu” w Landrechcie Pruskim. Darowizna remuneratoryjna*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 98/2016, s. 105-129; J. Rudnicki, *Szekspir i leasing – o anglicyzmach w polskim prawie cywilnym*, «Palestra» 62.1-2/2016, s. 126-133, Sum.; R. Bernat, *Wpływ prawa rzymskiego na instytucje polskiego prawa podatkowego*, «Ius Novum» 10.1/2016, s. 120-131 oraz M. Maciejewska-Szałas, J. Świątek-Rudoman, *Od 'locatio conductio operarum' do współczesnego prawa pracy w Polsce*, [w:] *Ius pluribus modis dicitur'...*, s. 87-120, Abstract i B. Zalewski, *Wpływ rzymskiej 'compensatio' na instytucję potrącenia wierzytelności w Kodeksie Napoleona*, [w:] *Ius pluribus modis dicitur'...*, s. 121-144, Abstract. O potrąceniu pisał też S. Kursa, *Contractual Set-off in Roman Law and Polish Law*, «Law and Forensic Science» 10.2/2015, s. 36-52.

Nadal nie zgadzam się z poglądem W. Rozwadowskiego wyrażonym w opracowaniu *Prawo rzymskie – wprowadzenie do studium prawa cywilnego*, «EP» 1 (163)/2015-2016, s. 13-18, iż prawo rzymskie to przede wszystkim podstawa prawa cywilnego, gdyż, jak sądzę, prawo rzymskie stanowi podstawę całego współczesnego prawodawstwa, co zresztą wiadcą w przywołanych tu artykułach dotyczących innych dziedzin prawa.

Wyjątkowo dużo prac poświęconych jest ukazaniu instytucji prawa spadkowego w perspektywie historycznej. Są to przede wszystkim dwie wspomniane już monografie J. Rudnickiego, *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2015 i G. Blicharza, *Udział państwa w spadku. Rzymska myśl prawna w perspektywie prawnoporównawczej*, Bielsko-Biała 2016.

Autorzy artykułowych opracowań prawnoporównawczych z tego zakresu to: J. Rudnicki, *The Axiology of Military Wills. A Comparative Analysis*, «European Journal of Comparative Law and Governance» 2.1/2015, s. 5-18 oraz przywoływane już artykuły R. Świrgoń-Skok, *Swoboda dysponowania majątkiem na wypadek śmierci w ujęciu historycznoprawnym*, [w:] *Rozprawy cywilistyczne...*, s. 527-538, *Ograniczenia odpowiedzialności spadkobiercy za nadmierne zapisy na tle historycznoprawnym*, [w:] *Ochrona strony słabszej stosunku prawnego...*, s. 433-445; W. Borysiak, *Roman principle 'Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest' and the reasons of its modern rejection*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 63-83 a także opracowania A. Grześkowiak, *Niedozwolone oddziaływanie na wolę spadkodawcy – kilka uwag na tle porównawczo-historycznym*, [w:] *'Ius pluribus modis dicitur'...*, s. 75-85, Abstract oraz B. Szolc-Nartowskiego, *W sprawie miejsca prawa rzymskiego w nauce prawa cywilnego. Dwa przykłady zastosowania rzymskiej myśli prawniczej*, [w:] tamże, s. 145-173, Abstract.

Porównywaniem instytucji prawa publicznego z prawem rzymskim zajmował się przede wszystkim B. Sitek, który przedstawiał zarówno zagadnienia ogólne: *The perspective of scientific research on the Roman public law*, «Diritto@Storia» 11/2013; *'Utilitas publica' z perspektywy prawa rzymskiego i polskiego*, «Themis Polska Nova» 2014/1 (6), s. 21-35, Sum.; *'Proscriptio' and nationalization. Politics and property*, [w:] *Private Interest and Public Interest in European Legal Tradition*, Olsztyn 2015, s. 190-205; *Jednostka wobec władztwa administracyjnego. Studium prawnohistoryczno-porównawcze*, [w:] *Jednostka wobec działań administracji publicznej*, Rzeszów 2016, s. 15-30; *Unifikować czy synchronizować prawo w Europie? Studium przypadku od prawa rzymskiego do prawa europejskiego*, «Journal of Modern Science» 2 (29)/2016, s. 109-130, jak i szczegółowe: *Odpowiedzialność 'agrimensores' a odpowiedzialność*

geodetów, «ZP» 14.2/2014, s. 123-148, Sum., *Deontologia prawnicza w praktyce 'advocatus fisci' i radcy Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa*, [w:] *Prawo karne i polityka...*, s. 145-157; *'Panem et circenses'. Imprezy masowe (publiczne) w prawie rzymskim i prawie polskim*, [w:] *Problemy prawne na styku sportu i medycyny*, Warszawa 2015, s. 163-175; *'Delationes fiscales'. O społecznym obowiązku zawiadomienia o przestępstwie lub wykroczeniu skarbowym z perspektywy historycznej*, [w:] *'Pacta sunt servanda'...*, s. 155-168; *'Ultero tributa'. Controversie e lacrime d'imprenditori in materia di appalti pubblici (Liv. 39.44). Esperienze antiche e moderne*, [w:] *Hacia un derecho administrativo, fiscal y medioambiental Romano*, III, Madrid 2016, s. 697-709.

Autorzy pozostałych artykułów prawnoporównawczych to: I. Sztynio, *'De officio quaestoris'. Rzymska koncepcja współczesnej instytucji kwestora*, [w:] *Ochrona interesu Skarbu Państwa...*, s. 22-36; A. Kowalczyk, *Ochrona wynagrodzenia za pracę. Prawo rzymskie a współczesne regulacje prawa pracy*, «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego» 82, «Prawo» 14/2014, s. 66-77, Sum. oraz A. R. Jurewicz, *Dopuszczalność wielości miejsc zamieszkania w prawie niemieckim przykładem na recepcję prawa rzymskiego. Wzorce historyczne*, «ZP» 14.4/2014, s. 79-106, Sum.; W. Wołodkiewicz, *Wolność do religii czy wolność od religii*, «Themis Polska Nova» 2 (7)/2014, s. 5-15; K. Wyrwińska, *Functionality of New Institutional Economics in Research on Roman Law*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 1187-1198.

W. Wołodkiewicz kontynuuje swe rozważania o wpływach prawa rzymskiego na współczesne prawodawstwo w cyklu artykułów: *Les maximes anciennes sont l'esprit des siècles...* [Dawne maksymy wyrażają ducha wieków] «Palestra» 59.1-2/2014, s. 220-225; 59.5-6/2014, s. 237-244; 60.1-2/2015, s. 224-230; 60.3-4/2015, s. 223-227; 61.12/2016, s. 113-121.

O znaczeniu reguł wypracowanych w prawie rzymskim dla polskiej kultury prawnej świadczą napisy na kolumnach przy Sądzie Najwyższym, co przedstawił W. Wołodkiewicz, *Le 'regulae iuris' latine nella pratica giudiziaria e nell'architettura forense in Polonia*, [w:] *'Regulae iuris'. Ipotesi di lavoro tra storia e teoria del diritto*, Napoli 2016, s. 189-200.

Dla porządku trzeba też odnotować publikację prac studentów dotyczącą różnych problemów prawa rzymskiego w zestawieniu

z współczesnymi rozwiązaniami: *Aspekty społeczno-prawne rozwoju antycznego Rzymu*, III, Toruń 2016, ale są to prace oparte w zasadzie jedynie na skromnej literaturze podręcznikowej; A. Surma, K. Olszak, *Rzymska 'societas' jako źródło współczesnej instytucji spółki cywilnej*, s. 19-29; A. Tymieniecka, *Ewolucja własności od czasów starożytnego Rzymu do współczesności*, s. 45-57; J. Szumańska, *Rozwój i rozumienie zasady 'pacta sunt servanda' od czasów rzymskich do współczesnych z uwzględnieniem wyjątków od tej zasady*, s. 59-67; N. M. Tończyk, *Posag w antycznym Rzymie i jego znaczenie w późniejszych systemach prawnych*, s. 69-81; B. Walczakiewicz, *Problematyka granic swobody testowania na przykładzie prawa rzymskiego i niemieckiego*, s. 139-168.

17. OPRAWOWANIA DOTYCZĄCE NAUCZANIA I HISTORII KATEDR

Stosunkowo dużo prac dotyczy w ostatnim trzyleciu nauczaniu prawa rzymskiego i łaciny.

Podstawowe pytanie, czego i jak uczyć, postawił W. Wołodkiewicz, *Nauka prawa czy przepisów prawnych*, «CPH» 67.1/2015, s. 33-248, Sum., rés.; *Studia prawnicze – nauka przepisów, czy nauka prawa*, [w:] *'Noctes Iurisprudentiae'...*, s. 305-313, Sum., oraz w odniesieniu do prawa rzymskiego, *Il diritto romano esisterà ancora? A margine di nuovi disegni di riforma degli studi giuridici in Polonia*, «Iura» 62/2014, s. 159-169, Sum.

Nauczanie, a zwłaszcza nauczanie prawa rzymskiego w długiej perspektywie historycznej, przedstawił J. Sondel, *Z rozważań o genezie uniwersytetów europejskich. W 650-lecie powstania Uniwersytetu Jagiellońskiego*, «Zeszyty Naukowe WSTiE» 5/2014, s. 5-18 Abstract; *Z dziejów Katedry Prawa Rzymskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, «Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Historii Nauk PAU» 12/2013, s. 81-116, Abstract.; *Alcune considerazioni sulla storia e sull'insegnamento del diritto romano in Polonia*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 849-887.

Piotr Niczyporuk kontynuował swe zainteresowania Wilnem: *Roman Law in Vilnius in the Period of Existence of the Academy of Vilnius*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 13.1/2014, s. 11-34.

Okresem II Rzeczypospolitej zajmowała się w monografii i artykule R. Wiaderna-Kuśnierz, *Prawo rzymskie na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w okresie międzywojennym (1918-1939)*, Toruń 2015, ss. 418,

fot. i *Zagraniczne studia i stypendia naukowe romanistów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, «ZP» 15.4/2015, s. 189-218, Sum.

O nauczaniu w okresie okupacji pisał M. Jońca, *Pod osłoną nocy i mgły. Uwagi na temat nauczania prawa rzymskiego na ziemiach polskich pod okupacją hitlerowską*, [w:] *Noctes Iurisprudentiae*..., s. 125-134, Sum.

Postulat przedstawienia miejsca prawa rzymskiego i programów jego nauczania po II wojnie realizuje B. A. Czech-Jezierska, *Prawo rzymskie w edukacji prawniczej w pierwszych latach Polski Ludowej (1944-1949)*, «Annales UMCS, Sec. G Ius» 61.2/2014, s. 31-49, Sum.; *Powojenne losy nauczania prawa rzymskiego w Polsce Ludowej (1944-1989)*, «Krakowskie Studia...» 8.1/2015, s. 77-92; *Roman law in Polish People's Republic: Stages of transformation*, [w:] *Mater familias*..., s. 119-133, zaś K. Szczygielski poczynił uwagi do jej wcześniejszej monografii, *O roli prawa rzymskiego w kształceniu polskich prawników. Uwagi na marginesie książki Bożeny Czech-Jezierskiej, „Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce w okresie międzywojennym (1918-1930)”*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 13.1/2014, s. 305-325.

A. Szymańska przedstawiła historię ośrodka wrocławskiego, *Z dziejów Katedry, a później Zakładu Prawa Rzymskiego Uniwersytetu Wrocławskiego (1945-2015)*, [w:] *Księga Jubileuszowa na siedemdziesięciolecie Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego*, Wrocław 2015 = «Acta UW» 2661 «Przegląd Prawa i Administracji» 100.1/2015, s. 69-82, Sum. zaś G. Nancka – ośrodka śląskiego *Z dziejów nauczania prawa rzymskiego u początków Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, «Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego» 19/2016, s. 345-353.

Niepokojącym problemem związanym z jakością wykształcenia na wydziałach prawniczych jest usuwanie z programów nauczania łaciny. Dlatego też warto zwrócić uwagę na znaczenie tego uniwersalnego dla prawników języka i opracowania z nim związane.

W ostatnich latach powstał nowy podręcznik przeznaczony dla prawników E. Gajdy, B. Lubińskiej, *Łacińska terminologia prawnicza. 'Ignorantia iuris nocet'²⁵*, Toruń 2014, ss. 691. Warto też zwrócić uwagę

²⁵ Por. rec. K. SZCZYGIELSKIEGO, «Miscellanea Historico-Iuridica» 14.2/2015, s. 419-423.

na opracowanie pod red. P. Świącickiej *'Latina lingua', czyli co to znaczy dla prawników*, Kraków 2014, ss. 240.

Najwięcej na temat wpływu łaciny na cywilizację europejską i o roli tego języka pisał J. Sondel: *O roli cywilizacji łacińskiej w kulturze polskiej*, [w:] *Ziemia. VI Kongres Krajoznawstwa Polskiego 10-12 września 2010 r.*, Warszawa 2013, s. 191-200; *Ze studiów nad rolą i miejscem łaciny prawniczej w kulturze europejskiej*, «Krakowskie Studia...» 7.A/2014, s.69-91, Abstract; *Antyczne dziedzictwo we współczesnej kulturze polskiej (uwagi prawnika)*, «Prace Komisji Filologii Klasycznej PAU, Wydział Filologiczny» 46/2015, s. 77-94; *Z rozważań o łacińskiej terminologii prawnej w Polsce*, [w:] *'Latina lingua' czyli co to znaczy dla prawników*, Kraków 2014, s. 83-124.

Uwagi na temat znaczenia łaciny dla prawników poczynił też K. Szczygielski, *Latin Terminology as an Element of Legal Education in Poland*, [w:] *The 5th International Scientific Conference of the University of Latvia Dedicated to the 95th Anniversary of the Faculty of Law of the University of Latvia. Jurisprudence and Culture: Past Lessons and Future Challenges, 10-11 Novembre 2014*, Latvia 2014, s. 70-79.

18. SYLWETKI ROMANISTÓW

Wiele prac przedstawia sylwetki i dorobek zmarłych romanistów.

Najwięcej opracowań zostało poświęconych śp. Profesorowi Henrykowi Kupiszewskiemu. W 20 rocznicę Jego śmierci została zorganizowana w Warszawie międzynarodowa konferencja *Świat antyczny w oczach Profesora Henryka Kupiszewskiego*²⁶ podczas której, nie wykazując tu gości zagranicznych, Polacy wygłosili następujące referaty: M. Kuryłowicz, *'Illotis manibus'. Henryk Kupiszewski i współczesne dyskusje romanistyczne w Polsce*, «ZP» 15.2/2015, s. 99-112, Sum.; J. Sondel, *Prawo rzymskie w świecie współczesnym według Henryka Kupiszewskiego*, tamże, s. 123-133, Sum. oraz W. Wołodkiewicz, *Henryka Kupiszewskiego wizja prawa rzymskiego*, tamże, s. 113-122, Sum.

Poza powyższe wykazanymi wystąpieniami, o Henryku Kupiszewskim pisał też W. Wołodkiewicz: *Henryk Kupiszewski: appunti su un idea*

²⁶ Por. sprawozdanie Z. BENINCASY, «CPH» 66.2/2016, s. 421-422.

di diritto romano, «Index» 43/2015, s. 652-657 oraz J. Sondel, *Il diritto romano nel mondo contemporaneo secondo Henryk Kupiszewski*, «Diritto@Storia» 12/2014.

W ogólnym opracowaniu *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, T. I: 1364-1780, T. II: 1780-2012, Kraków 2015, w tomie II P. M. Żukowski przedstawił biogramy: *Litewski Wiesław Wit*, s. 302-303, *Osuchowski Waclaw Franciszek*, s. 372-373, *Taubenschlag Rafał Jakub (Rafaël Jakob)*, s. 531-533, *Wróblewski Stanisław Władysław, herbu Lubicz*, s. 577-579.

O Rafale Taubenschlagu pisano w dłuższych artykułach: J. Sondel, *Rafał Taubenschlag (1881-1958)*, [w:] *Academics of Jewish Heritage in the Modern History of the Jagiellonian University*, Kraków 2014, s. 259-273 i *Rafał Taubenschlag (1881-1958)*, [w:] *Uczeni żydowskiego pochodzenia we współczesnych dziejach Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2014, s. 259-273; P.M. Żukowski, *Starania Rafała Taubenschlaga o uzyskanie 'veniam legendi' na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1907-1913*, «CPH» 67.2/2015, s. 143-168, Sum., rés.

Romanistom pracującym w Toruniu zostało poświęcone opracowanie 'Quinque Doctores'. *Kierownicy Katedry Prawa Rzymskiego UMK (1945-2000)*, Toruń 2014, ss. 106, które zawiera następujące życiorysy: *Witold Lis-Olszewski (1878-1979)* – opr. Andrzej Sokala, s. 13-29; *Michał Wyszynski (1890-1972)* – opr. Wiesław Mossakowski, s. 31-48; *Witold Warkałło (1909-1983)* – opr. Andrzej Sokala, s. 49-63; *Kazimierz Kolańczyk (1915-1982)* – opr. Wiesław Mossakowski, s. 65-79; *Władysław Bojarski (1931-2000)* – opr. Andrzej Sokala, Ewa Gajda, s. 81-99. Ponadto o Władysławie Bojarskim pisał A. Sokala, *Władysław Bojarski (1931-2000)*, [w:] *Ze Złotej Księgi Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, Toruń 2015, s. 142-170 oraz *Władysław Bojarski 'Pater familias'*, [w:] *'Mater familias'...*, s. 819-848.

O Edwardzie Szymoszku pisał G. Nancka, *Edwarda Szymoszka rozważania na łamach „Z Dziejów Prawa”*, «Z Dziejów Prawa» 9/2016, s. 131-146 i *Edward Szymoszek (1942-2006): szkic bibliograficzny*, «Z Dziejów Prawa» 9/2016, s. 147-152.

Sylwetki romanistów z różnych okresów przedstawili: P. Niczyporuk, *Aaron Aleksander Olizarowski profesorem prawa Akademii Wileńskiej*,

«Miscellanea Historico-Iuridica» 14.2/2015, s. 181-206; A. Grebieniow, *Ignacy Koschembahr-Łyskowski – profesor Uniwersytetu Fryburskiego (1895-1900)*, «Kwartalnik Prawa Prywatnego» 24.2/2015, s. 249-284; M. Labijak, *Roch Knapkowski – znawca dziejów starożytnych i prawa skarbowego*, [w:] *'Magistri Nostri' skarbowości i prawa skarbowego w Polsce do 1939 roku*, Poznań 2016, s. 299-309; M. Bromboszcz, *Romanista w czasach stalinizmu – Borys Łapicki o powstaniach oraz walce niewolników z panami*, [w:] *Wojna i pokój...*, s. 75-67.

Trudne powojenne lata Waława Osuchowskiego we Wrocławiu odmalował M. Jońca, *Wacio i obstawa*, «EP» 1 (157)/2015, s. 45-47.

O M. Żołnierczuku pisał w nekrologu M. Kuryłowicz, *Mieczysław Żołnierczuk (1931-2016)*, «CPH» 68.1/2016, s. 327-329.

Nekrolog brytyjskiego romanisty przedstawił Ł. J. Korporowicz, *Peter Gonville Stein (1926-2016)*, «CPH» 68.2/2016, s. 388-391.

O żyjących romanistach można dowiedzieć się z modnych ostatnio rozmów z naukowcami, które są publikowane w «Czasopiśmie Prawno-Historycznym» w rubryce *Rozmowy w Redakcji*. Tym razem *Z Profesorem Markiem Kuryłowiczem rozmawia Henryk Olszewski*, «CPH» 66.2/2014, s. 315-329. W «Zeszytach Prawniczych» w rubryce *Disputare necesse est* z Profesorem J. Méléze-Modrzejewskim rozmawiał M. Jońca, *Obronimy się*, «ZP» 14.2/2014, s. 213-234, który też przeprowadził kolejne rozmowy: *Fundament jest jeden*, [z P. du Plessis, rozmawiał Maciej Jońca], «ZP» 15.4/2015, s. 219-230; *Piękno zawsze pomaga*, M. Jońca, [rozmowa z Prof. Dario Montovanim], «ZP» 16.4/2016, s. 205-214.

T. Palmirski przedstawił, *Odnowienie doktoratu Profesora Janusza Sondla*, «Alma Mater» 173-174/2015, s. 20-21.

Ukazanie dorobku polskich romanistów z ostatnich lat znajduje się w opracowaniach²⁷ M. Zabłockiej, *Badania romanistów polskich w latach 2011-2013*, «ZP» 15.2/2015, s. 191-242 oraz *La romanistica polacca del XXI secolo*, [w:] *Scritti per Alessandro Corbino...*, VII, s. 567-588.

²⁷ Por. też rec. M. KURYŁOWICZ, «CPH» 67.1/2015, s. 403-407 pracy M. ZABŁOCKIEJ, *Romanistyka polska w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku*, Warszawa 2013.

Ponadto w Warszawie odbywały się trzy, cztery razy do roku, organizowane przez Katedrę Prawa Rzymskiego i Antycznego i Sekcję Praw Antycznych KNoKA PAN, ogólnopolskie spotkania romanistów, w czasie których profesorowie przedstawiali swe najnowsze osiągnięcia, a „młodszy badacze” referowali wybrane zagadnienie ze swych prac doktorskich czy habilitacyjnych.

19. ZAKOŃCZENIE

Podsumowując, dorobek ostatnich trzech lat jest o wiele mniejszy niż w poprzednich okresach. Znacząco spadła liczba opracowań monograficznych, a artykuły, z wyjątkami, nie przedstawiają ogólnych rozważań, a dotyczą szczegółowych problemów. Nadal romanisci kierują swe zainteresowania ku prawu karnemu i publicznemu, ale zainteresowanie i tą ostatnią dziedziną zmalało. Nie ma też tak wielu opracowań, jak poprzednio, dotyczących wpływów prawa rzymskiego na kulturę europejską i późniejsze instytucje prawne. W dalszym ciągu młodszy polscy autorzy bardziej cenią przyczynkarskie pozycje z literatury zagranicznej niż przywoływanie swoich kolegów.

Należy jednak podkreślić wyjątkowe zainteresowanie tłumaczeniem, opracowywaniem i komentowaniem źródeł, zarówno prawnych, jak i nieprawnych, które są zawsze podstawą pracy historyków i romanistów.

Cała nadzieja w młodym pokoleniu, które pomimo narastających trudności związanych z reformowaniem studiów prawnych, mam nadzieję, będzie wytrwałe i wpłynie na znaczącą poprawę osiągnięć polskiej romanistyki.

GORSZE LATA POLSKIEJ ROMANISTYKI

Streszczenie

W pracy ukazano awanse i dorobek polskich romanistów w ostatnich trzech latach. Niestety jest on znacznie mniejszy niż w latach 2011-2013 (Cf. «Zeszyty Prawnicze» 15.2/2015). Opublikowano (nie licząc publikacji źródeł, prac zbiorowych i książek pióra historyków) tylko 15 monografii,

czyli o połowę mniej niż w poprzednim 3-letnim okresie (30 monografii). Romaniści kierują chętniej swe zainteresowania ku prawu karnemu i publicznemu, rzadziej zajmują się prawem prywatnym. Dalej młodszy polscy autorzy bardziej cenią przyczynkarskie pozycje z literatury zagranicznej niż powoływanie swoich kolegów.

Należy jednak podkreślić wyjątkowe zainteresowanie tłumaczeniem, opracowywaniem i komentowaniem źródeł, zarówno prawnych, jak i nieprawnych, które są zawsze podstawą pracy historyków i romanistów.

INFERIOR YEARS OF POLISH ROMANISTIC STUDIES

Summary

This paper reviews the work done by Polish Romanist scholars and their academic progress in the last three years. Unfortunately their achievements have been far less than what they did in 2011-2013 (cf. «Zeszyty Prawnicze» 15.2/2015). Only 15 monographs were published in 2014-2016 (not counting source editions, collected volumes, and books by historians) – in other words half of what was published in the previous 3-year period (30 volumes). Polish Romanists prefer to focus on criminal and public law, and are not so eager to work on private law. Furthermore, the younger generation of Polish Romanists tend to appreciate foreign publications on marginal issues rather than refer to the work of their colleagues.

However, there was an exceptional volume of interest in the translation and edition of source materials, both of the legal and non-legal type, along with commentary on them, which has always been at the foundation of the work of historians and Romanists.

Słowa kluczowe: romanistyka polska; awanse naukowe; tłumaczenie źródeł; prawo prywatne; prawo karne; prawo publiczne.

Keywords: Research on Roman law in Poland; progress in academic careers; translation of source texts; private law; criminal law; public law.